

Rättviselotteriet

Rättsväsendets handläggning av ett sexualbrottmål

av

Juris professor Gunvor Wallin och Thomas Wettergren

Innehåll:	Sid.
1. Målet	3
1.1. Familjen	3
1.2. Förundersökningen	4
1.3. Flickans och mannens versioner	4
1.4. Vittnesmålen	5
1.5. Tingsrättens dom	7
1.6. Hovrättens dom	7
2. Kommentarer	9
2.1. Åklagarens roll	9
2.2. Flickans hälsotillstånd	10
2.3. Det tredje polisförhøret	11
2.4. Synpunkter på vittnesmålen	12
2.5. Synpunkter på domskäl och skiljaktig mening	13
2.5.1. TR:s dom	13
2.5.2. Hovrättens dom	13
2.6. Trovärdighet och trovärdighetsmål	14
3. Resningsärendet	15
3.1. Ansökan om inhibition	15
3.2. Första resningsansökan	17
3.2.1. Ansökan	17
3.2.2. Riksåklagarens bedömning	18
3.2.3. Synpunkter på RÅ:s förklaring	21
3.2.4. HD:s beslut.	21
3.3. Andra resningsansökan	22
3.3.1. Ansökan	22
3.3.2. HD:s beslut	22
4. Avslutning	23
4.1. Sammanfattning	23
4.2. Helhetsbilden	23
4.3. HD:s syn på trovärdighetsbedömning	24
4.4. Historisk bakgrund	25
4.5. Slutord	28

Citat:

”Avslutningsvis skall på nytt understrykas att det höga beviskrav som gäller brottmål och främst i fråga om grövre brott bör tillämpas med stränghet i incestmål. Dessa mål kräver ofta ingående bedömningar och närmare övervägande om beviskravet är uppfyllt. Den domare som efter sådan genomgång anser att det finns någon som helst tvekan om den åtalades skuld bör ogilla åtalet.”

Justitierådet Torkel Gregow i SvJT 1996 sid 523.

”Utan att gå in på enskilda fall vill jag också klargöra att justitiemord aldrig kan accepteras och att vi naturligtvis måste göra allt som står i vår makt för att förhindra att sådana inträffar.”

Justitieminister Thomas Bodström i brev till Thomas Wettergren daterat 2005-11-24.

Inom svensk rättsskipning brukar ofta framhållas vilka höga krav vi har på rättssäkerhet och hur viktigt det är för ett rättssamhälle att ställa höga krav på bevisprövning och bevisvärdering. Man brukar säga att det för fällande dom krävs att den åtalades skuld står bortom allt rimligt tvivel och att det är bättre att nittionio skyldiga går fria än att en oskyldig blir dömd. Svea Hovrätts friande av Christer Pettersson i Palmemålet är ett exempel på denna goda svenska rättstradition.

1. MÅLET

Vi har utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv granskat några domar i sexualbrottmål. Under våren 2006 blev vi kontaktade av den i det här målet aktuella mannens far som invigde oss i fallet per telefon och skickade över domarna och vissa andra handlingar. Vi var då sysselsatta med andra uppgifter, men tog upp fallet igen under hösten 2007. Efter ytterligare kontakter med mannens far, med mannen själv och hans sambo beslöt vi oss för att skriva om målet. Vårt underlag är i allt väsentligt domarna och övriga handlingar i målet.

Under våren 2001 anmälde en 15-årig flicka från Göteborgstrakten sin styvfar (mannen) för sexuella övergrepp mot henne 4 – 5 månader tidigare. Anmälan gjordes till en kurator vid ungdomsmottagningen i flickans hemkommun. Därifrån gjordes sedan polisanmälan den 3 maj 2001. Anmälan ledde till en utdragen förundersökning och rättegång vid Mölndals tingsrätt (TR), som ogillade åtalet i dom meddelad 2003-12-17. Två nämndemän anmälde skiljaktig mening i ansvarsdelen. Åklagaren överklagade domen till Hovrätten för Västra Sverige (Hovrätten), som i dom 2004-05-13 undanröjde TR:s dom och dömde mannen till fängelse i tre år för våldtäkt och sexuellt ofredande. Han skulle därutöver utge ett stort skadestånd till flickan. Domen var emellertid inte enhälligt. Två yrkesdomare var skiljaktiga i ansvarsfrågan.

I ansökan 2004-06-17 till Högsta domstolen (HD) begärde mannen inhibition av Hovrättsens dom, men fick avslag.

Mannen vände sig då i skrivelse 2005-02-28 till Europadomstolen med yrkande att domstolen skulle fastställa att han utsatts för brott mot Europakonventionen genom att han först 19 månader efter anmälan fått full kännedom om grunden för anmälan mot honom. Ansökan avslogs 2006-11-06. Därefter ansökte mannen om resning hos HD 2006-02-07. På anmodan av HD lämnade Riksåklagaren (RÅ) 2006-10-10 en skriftlig förklaring i ärendet. HD beslöt 2006-12-13 att avslå ansökan. Mannen återkom med en ny resningsansökan 2007-05-03 men fick åter avslag 2007-08-06.¹⁾

1.1. Familjen

Mannen flyttade ihop med sin nuvarande sambo (modern) under första halvåret 1993. Kvinnan hade då levt ensam med sina två döttrar, födda 1982 och 1986, under flera år. Hennes relation till flickornas far var konfliktfylld och hon förefaller åtminstone tidvis ha haft svårt att orka med de alltmer krävande döttrarna. Vårnaden om dem skulle egentligen delas lika mellan föräldrarna, men modern fick i praktiken ta på sig det större ansvaret. Mannen blev för henne ett välkommet stöd i hennes ansträngningar att uppfostra flickorna och klara av konflikterna med deras far. Till att börja med kom mannen bra överens med flickorna, men när den äldre av dem uppnådde 14 – 15-årsåldern ökade konflikterna mellan dem. Modern och mannen ställde upp vissa regler för flickorna som att sköta skolan, komma hem i tid på kvällarna, städa sitt rum, inte röka med mera sådant. Efter en sammanstötning dem emellan anmälde den äldre flickan mannen för de sociala myndigheterna i kommunen 1997. Anmälan avsåg inte sexuella övergrepp och ledde till hembesök och samtal med mannen och modern. 1994 föddes parets gemensamma son som under de närmaste åren tog mycket av föräldrarnas tid och uppmärksamhet i anspråk. Den äldre flickan flyttade snart till fadern och därifrån vidare till ett ungdomsboende.

När den yngre flickan nådde 14-års åldern började även hon uppträda alltmer utmanande och utagerande. I skolan gick rykten om att flickan blivit våldtagen och gjort abort. Hennes förhållande till

---

¹⁾ För uppgifter om de domar och beslut som diskuteras här, se sid 28.

modern och mannen blev alltmer konfliktfyllt. Inte heller till systemen tycks hon ha haft något gott förhållande.

Under hösten 2000 tilltog problemen med den yngre flickan. Något stöd från hennes far var sällan att påräkna eftersom fadern hade en dålig relation även till mannen. Modern och mannen krävde nu att flickan skulle sköta sig om hon skulle få följa med på fjällsemestern påsken 2001. När påsken närmade sig konstaterade paret att flickan inte uppfyllt kraven och därför inte fick följa med. Strax före avresan upptäckte de att deras vin- och spritförråd på 60 – 70 flaskor var tömt så när som på ett tiotal flaskor. Den 18 april anmälde flickan mannen för sexuella övergrepp.

Paret hade en god ekonomi och gjorde många semesterresor tillsammans med flickorna och ibland även med goda vänner. Mannen drev tillsammans med sin bror ett kiosk- och grillföretag och en målerifirma.

1.2. Förundersökningen

Efter polisanmälan sköttes utredningen av en polisinspektör (AG) med stor erfarenhet av att förhöra barn. Hon förhörde flickan vid tre av de fyra förhör som hölls med henne. Polisinspektören hörde också övriga familjemedlemmar och vissa andra personer. Hon vittnade vid rättegången i TR. Enligt hennes mening var flickans berättelse mycket tunn, hon hade svårt att ge en sammanhängande bild, hon hade svårt att svara och hon gav inga detaljer. Förhørsledaren fick uppfattningen att flickan mårde dåligt, men att det inte behövde bero på sexuella övergrepp. Enligt förhørsledaren gav inte förhören ett underlag som skulle hålla vid domstolsprövning trots att det rörde sig om fyra förhörstillfällen. Normalt brukade det räcka med ett förhör. Det tredje förhöret sköttes emellertid av en annan förhørsledare (PB) som saknade erfarenhet av att förhöra barn. Under detta tredje förhör berättade flickan mera. Polisinspektören AG har granskat förhöret och anser att det innehåller ledande frågor. Flickan fick mycket hjälp av PB och hon förstod vilka svar denne ville ha.

Polisinspektören AG berättade också att flickans far engagerat sig på ett besvärande sätt och genom påstridighet och ständig kritik stört utredningen. Enligt henne verkade det ibland som om han handlat mera i egen sak än i dotterns. Utredningen tog ovanligt lång tid men det berodde till stor del på att flickan hade svårt att lämna uppgifter om vad som hänt.

När mannen fick klart för sig vad anmälan gällde begärde han omgående att åklagaren skulle uppdra åt polisen att göra en teknisk undersökning av hans mobilsamtal under den vecka våldtäkten sades ha ägt rum. Han befann sig på en ö i skärgården under den aktuella veckan och menade att detta gick att bevisa genom att telefonoperatören lämnade uppgifter om vilka master hans samtal kopplats upp emot. Det visade sig emellertid att operatören Vodaphone hunnit radera dessa uppgifter som gällde samtal 19 månader tidigare. Däremot gick att få fram samtalslistor, som visade att mannen telefonerat flitigt.

1.3. Flickans och mannens versioner

Enligt TR:s referat beskriver flickan inledningsvis sina och systemens allt sämre förhållande till mannen. Hon säger sig också ha svikits av modern, sin far och andra vuxna i sin närhet. Därefter kommer hon in på anklagelserna mot mannen och berättar om två tillfällen under augusti och september 2000 när mannen skulle ha utsatt henne för otillbörlig beröring. Dessa händelser skulle kunna rubriceras som sexuellt ofredande, men de har jämförelsevis lågt straffvärde och kan inte vare sig bevisas eller motbevisas. De spelar därför föga roll under den fortsatta rättsprocessen. Annorlunda ligger det till med den tredje händelsen, som enligt flickan ägde rum i hemmet några dagar före jullovet 2000 eller strax före den 8 december, då hon blev intagen på sjukhus för akut alkoholförgiftning. Förmodligen var det onsdagen den 6 december. Hon var ensam hemma och satt i TV-rummet när mannen kom in. Han grälade på henne, hon blev ledsen och drog sig in i sovrummet, mannen följde efter, gjorde närmanden och drog ner henne på sängen. Mannen satte sig på hennes högra ben och tryckte ut det andra benet. Därefter drog han ned hennes jeans till knäna och trosorna till strax ovanför knäna. Därpå trängde han in i henne ”5 – 6 cm”, gjorde samlagsliknande rörelser under några sekunder, varefter ”han reste sig och lämnade rummet”. Han fick inte utlösning.

Härutöver berättar flickan att hon ”mått dåligt efter händelserna, att hon inte berättat för någon vad som hänt och att hon egentligen inte ville anmäla mannen, eftersom hon inte ville förstöra livet för sin mor och lillebror”. Hon säger också att både systemen och fadern vid tiden för polisförhören pressat henne att berätta detaljer för förhørsledarna ”om det skall bli något av detta”. Flickan säger sig också vara medveten om att hon i olika förhör lämnat olika uppgifter om dels vem som våldtagit henne, dels om hon blödde eller inte, dels hur många våldtäkter hon utsatts för. Vid något tillfälle hade hon talat om 3 – 4 gånger. Hon anser sig inte ha någon bra förklaring till varför hon lämnat olika uppgifter och inte heller till varför hon väntade så länge med att anmäla mannen.

Flickan skrevs ut från sjukhuset den 9 december och skulle egentligen följa med sin far hem men vägrade och insisterade på att få komma hem till modern och mannen. Skälet skulle vara att hon vid den tidpunkten hade dåliga relationer med sin far.

Mannen beskriver sin svåra situation som styvfar till flickorna. Han kunde inte samarbeta med deras far och modern orkade inte ta strid med flickorna när de kommit upp i tonåren. De var vana att göra som de ville och ansåg att han inte kunde bestämma över dem eftersom han inte var deras far. Något år efter det att den äldre flickan flyttat hemifrån började problemen med den yngre och dessa förvärrades under åren 2000/2001.

Mannen anser att den yngre flickans anmälan om sexuella övergrepp var en ren hämndaktion för att hon inte fick följa med på fjällresan våren 2001. Vad gäller den påstådda våldtäkten som sades ha ägt rum den 6 december 2000 befann sig mannen på en ö i skärgården den aktuella veckan och utförde målningensarbeten tillsammans med en arbetskamrat. Ön har färjeförbindelse med fastlandet och ligger c:a tio mil från mannens bostad. De telefonlistor han fått från operatören styrker hans uppgifter. Dessutom hade han tagit ledigt från sitt vanliga extraarbete på Åby travbana den 7 december, då han befann sig på ön. Han bodde ihop med arbetskamraten i en sjöbod och kunde inte lämna ön utan dennes vetskap. Mannen menar att anklagelserna är orimliga också med tanke på att den aggressiva flickan genast skulle ha anmält honom vid minsta försök till sexuellt närmande.

1.4. Vittnesmålen

Flickans äldre syster berättade på samma sätt som flickan själv om kontroverserna med mannen. Hon sade också att hon och systemen aldrig haft något gott förhållande sinsemellan, att mannen aldrig ofredat henne sexuellt och att hon aldrig sett mannen slå systemen. Vad gäller de rykten om våldtäkt mm som gick i skolan försökte hon tala med flickan om saken, men fick olika svar varje gång och blev slutligen arg på henne för att hon inte berättade sanningen. Systemen ger även andra exempel på att flickan under årens lopp ljugit om vissa saker. När flickan sedan kom med antydningar om att mannen gjort något mot henne ville hon först inte tro på det, men ändrade sig efter att flickan kommit hem till henne och berättat mera. Hon hade dock aldrig sett att mannen ofredat hennes syster på något sätt.

Vad gäller *flickans far* framgick av förhöret att hans dåvarande sambo hade en närmare och mera förtrolig kontakt med flickan än vad han själv hade och att han i huvudsak fått sina uppgifter från sambon. Det framgick också att han och mannen inte hade något gott förhållande. Fadern berättade att flickan efter julen 2000 mådde mycket dåligt och att han och flickans mor kallades till möte i skolan på grund av ryktena om våldtäkt. Flickan hade dock aldrig talat direkt med honom om saken och aldrig sagt att mannen våldtagit henne. Fadern betonade att flickan aldrig ljugit för honom och att hon är mycket trovärdig.

Faderns sambo berättade att hon förstått att något hänt flickan redan då det i början av 2001 bestämdes att hon skulle bo hos dem varannan vecka.

Flickan var självdestruktiv och besviken på fadern för att han inte tagit henne från modern och mannen. Hon ville inte tala med fadern och han fick inte komma nära henne. Under en biltur med sambon berättade flickan en del och sambon förstod då genast vad som hänt och vem som var den skyldige. Flickan hade dock inte sagt detta och inte heller sagt att det rörde sig om våldtäkt, men sambon förstod ändå. Hon sade sig också ha förstått detta långt dessförinnan och ansåg att det var självklart att det rörde sig om en våldtäkt. Redan då, dvs. sent på hösten 2000 eller början av 2001, var sambon ”till hundra procent” säker på att mannen var gärningsman. Sambon anser sig vara ”en god

personkännare” och insåg att flickan var självmordbenägen och att hon inte fick lämnas ensam. Sambon tog därför ledigt från sitt arbete ett halvår för att passa flickan. Hon orkade dock inte med situationen utan separerade från fadern och tappade sedan kontakten med flickan för en tid.

Kuratoren vid ungdomsmottagningen berättade att flickan kom till mottagningen den 18 april 2001 för att göra ett graviditetstest och frågade i samband därmed om man kunde göra en anonym anmälan om våldtäkt. Flickan sade att det hänt för fyra månader sedan och att mannen var gärningsman. Hon var ensam hemma och tittade på TV i väntan på några kamrater. Hon mådde dåligt vid besöket hos kuratorn och hade svårt att berätta hur det gått till.

Kuratorn fick inte säga något till någon annan eftersom flickan inte ville skada sin mor och lillebror. När kuratorn förklarade att hon var skyldig att gå vidare med en sådan sak sade flickan att hon hellre tog livet av sig än att familjen skulle få veta vad som hänt. Kuratorn fick senare veta att flickan druckit sig berusad samma kväll eller påföljande dag och hittats av några nattvandrare som såg till att hon kom till sjukhus.

Modern beskrev hur flickan förändrades under våren 2000, bröt med gamla kamrater, ändrade klädstil och uppträdde provocerande, särskilt gentemot mannen. Relationen mellan dem var fylld av gräl och kontroverser. Flickan vägrade att finna sig i de regler mannen och modern ställde upp för henne. Det kom signaler från skolan om att flickan hade problem även där. Flickans far ringde ofta och anklagade modern för att vara en dålig mor och påstod att hon var psykiskt sjuk.

Modern berättade att flickan själv fick disponera sitt barnbidrag. Detta sattes in på ett konto till vilket modern förvarade bankomatkortet i sin handväska. Vid ett tillfälle kom flickan och ville ha kortet för att ta ut pengar till köp av ett par byxor. Modern letade i handväskan, men kunde inte finna kortet och flickan grälade då på henne för att hon slarvat bort det. Modern frågade flickan flera gånger om hon visste var kortet fanns men hon försäkrade att hon ingenting visste. Modern gav då flickan 800 kronor kontant.

När mannen fick höra talas om saken blev han misstänksam och paret kontaktade banken och fick listor på uttag från kontot. Det visade sig att det gjorts uttag som modern inte kände till. Hon visade listorna för flickan och sade att banken videofilmade alla uttagskunder. Då erkände flickan att hon tagit kortet ur moderns handväska och hämtat ut pengarna. Hon sökte förklara sitt handlings sätt genom att säga något om att hon gjort det ”för att slippa bli hämtad av en man i skolan”.

Vad flickan berättar om mannens uppträdande mot henne och systemen är inte sant. Det finns också många andra exempel på att hon ljugit tidigare.

När det började gå rykten i skolan om våldtäkt tog modern med sig flickan på en biltur för att i lugn och ro tala om saken. Flickan sade då att det inte var någon fara och att det gällde en man som låg på sjukhus och skulle flytta till Stockholm.

Även modern beskriver händelserna den 8 och 9 december 2000 när flickan blev intagen på sjukhus för alkoholförgiftning och hämtades av sina föräldrar. Flickan insisterade då på att följa med modern hem och vistades mestadels hos henne och mannen under den följande tiden fram till dess hon gjorde anmälan. Det blev så, trots att de bestämt att hon skulle vara hos sin far varannan vecka. Enligt modern är det inte troligt att flickan skulle vilja bo under samma tak som mannen om hennes anklagelser om våldtäkt varit sanna. Hon tror att dessa var en hämndaktion från flickans sida.

En väninna till familjen som tidigare varit sambo med moderns bror och känner familjen väl berättade att flickan i början hade en bra relation till mannen, men att förhållandet urartade när hon kom upp i tonåren och det började sättas gränser för hennes uppförande.

Väninnan har aldrig hört eller förstått att mannen skulle ha trakasserat flickan eller hennes mor. Väninnan och hennes familj har gjort många semesterresor tillsammans med mannen, modern och flickorna. I juni 2000 var de i Spanien tillsammans under fyra veckor och hon lade då märke till flickans förändrade uppträdande. Det uppstod många konflikter med henne, hon krånglade på alla sätt, provocerade och tjurade. Hon ville ha all uppmärksamhet, det var ingen normal tonårsrevolt. Vid ett tillfälle framförde flickan lögnaktiga beskyllningar mot väninnans son i syfte att ställa till gräl. Flickan har ständigt ljugit om vardagliga ting även när det varit uppenbart att hon ljög. Ingen av flickorna har

sagt något om att mannen skulle ha slagit dem. Hon tror att flickan ljuger om våldtäkten. Väninnan anser att det är synd om flickan. Hon har uppenbarligen inte mått bra och något har antagligen hänt henne.

Mannens bror sade att han vet att mannen och hans arbetskamrat var på ön för att utföra måleriarbeten 4 – 8 december 2000. Han vet också att de inte pendlade utan bodde på ön. Den 6 december fyllde hans dotter år. Familjerna brukade alltid fira födelsedagar tillsammans, men den här gången var varken mannen eller modern med. Mannen befann sig på ön och flickans mor arbetade i en kiosk som han drev tillsammans med mannen. Däremot var parets lille son med tillsammans med sin farmor.

Brodern vet att mannen sedan många år arbetade extra på Åby travbana på torsdagarna.

Arbetskamraten intygade att han och mannen arbetade på ön i december 2000. De bodde på ön och pendlade inte. Såvitt han minns berättade mannen att han var anklagad för våldtäkt. Han minns att de då satt på färjan till eller från ön men han minns inte när det var.

Slutligen hördes även *förhørsledaren AG* som vittne. Hon beskrev sina intryck och tvivel rörande flickans berättelse på det sätt som framgår av avsnitt 1.2. Förundersökningen. Hon har hållit förhör med mannen, flickans far, mor, syster och faderns tidigare sambo. Hon har ingen åsikt om mannen och kan inte bedöma om flickans tunna berättelse beror på att hon försökte skydda någon.

1.5. Tingsrättens dom

TR konstaterar att flickans berättelse präglats av osäkerhet och finner det märkligt att hon först vid det tredje förhöret den 10 oktober 2002, dvs. nästan två år efter den påstådda våldtäkten, kunde förmå sig att berätta någotsånär detaljerat om händelsen. Det kan enligt TR inte bortses från att förhöret innehöll ledande frågor och tillrättalägganden från förhørsledarens sida. Vidare hade hon inför detta förhör enligt egen uppgift uppmanats av fadern och systemen att berätta flera detaljer ”om det skall bli något av detta”. Det kan inte heller bortses från att hon flera gånger ändrat sin berättelse, skriver TR och anför som exempel härpå hennes olika uppgifter om huruvida hon blödde eller ej efter det påstådda samlaget. Vidare hade hon i samma förhör uppgett att mannen ofredat henne 3 – 4 gånger och att det var samlag varje gång. Hon har senare bestämt sig för ett samlag. Hennes beskrivning av hur samlaget gått till är också ägnad att inge visst tvivel om vad som hänt.

Med hänsyn till vad som framkommit om mannens arbete på ön under den vecka samlaget påstås ha ägt rum framstår det inte heller som troligt att han utan arbetskamratens vetskap lämnat ön, kört de ca tio milen till hemmet och där utfört övergreppet för att senare samma kväll eller natt återvända till ön. Härutöver förekommer flera motstridiga uppgifter från flickan, bl a i de brev hon skrivit, som medför starka tvivel på hennes trovärdighet. Vad förhørsledare AG uppgett är även det ägnat att medföra ännu starkare tvivel om flickans trovärdighet. Det får vidare konstateras att de uppgifter som åklagarens vittnen lämnat har sin grund i vad flickan berättat och utgör slutsatser om hennes trovärdighet. Åklagaren har i övrigt inte åberopat något som stöder flickans uppgifter. Enligt TR:s mening kan flickan mycket väl ha varit utsatt för någon form av sexuella övergrepp, men hennes uppgifter har inte varit sådana att de kan läggas till grund för fällande dom. Det kan således inte anses ställt utom rimligt tvivel att mannen handlat mot henne så som åklagaren påstår, varför åtalet i sin helhet skall ogillas.

Två nämndemän förklarade sig från domen skiljaktiga och anför att vad flickan berättat framstår som trovärdigt och att det saknas anledning att inte fästa tilltro till henne. Med hänsyn härtill finner de det styrkt att mannen handlat så som åklagaren påstår. De två första gärningarna bedömer de som sexuellt ofredande och den tredje som sexuellt utnyttjande av underårig.

1.6. Hovrättens dom

Vid hovrättsförhandlingarna hördes samtliga förhörspersoner på nytt med undantag av arbetskamraten och förhørsledaren AG, vilkas vittnesmål tillhandahölls genom uppspelning av de bandupptagningar som gjorts av TR. De hörda personerna berättade i huvudsak på samma sätt som i TR. Utöver dessa personer hördes också förhørsledaren PB och en läkare som specialiserat sig på sexuella övergrepp på och misshandel av barn. Parterna åberopade också skriftlig bevisning. Videoupptagningar av förhöret den 10 oktober 2002 spelades upp i Hovrätten.

Förhørsledaren PB berättade att han blivit ombedd av förhørsledaren AG att hålla förhör med flickan därför att AG inte fått fram de uppgifter som behövdes(!) Vid förhöret kunde han gå direkt in på vad som hänt eftersom det hållits tidigare förhör. Enligt PB kändes flickan trovärdig.

Läkaren uppgav att sexuella övergrepp mot barn alltid är skadliga särskilt om de sker inom familjen. De leder ofta till förändrat beteende t ex i fråga om osäkerhet, annorlunda klädval och självdestruktion. Barn som utsätts för övergrepp av utomstående har ofta lättare att berätta om det än om övergreppen skett inom familjen.

Hovrätten konstaterar att flickan i Hovrätten berättat på i allt väsentligt samma sätt som i TR och under förhöret den 10 oktober 2002. Hon synes i det förhöret ha lämnat sina uppgifter utan att några ledande frågor ställts till henne och verkar ha blivit mycket illa berörd av det hon berättat om. Hennes berättelse i Hovrätten har inte präglats av någon osäkerhet. Hon har klart och redigt redogjort för vad hon menar har hänt. Flickans uppgifter har framstått som trovärdiga och huvudsakligen i överensstämmelse med vad hon berättat i de tidigare polisförhören, även om uppgifterna då inte var så detaljerade. Uppgifterna strider inte heller mot vad hon enligt kuratorn på ungdomsmottagningen berättat för henne. Vidare har flickan i Hovrätten lämnat godtagbara förklaringar till de omständigheter som TR funnit märkliga. Så har hon t ex förklarat sina olika uppgifter om huruvida hon blödde eller inte med att hon kan ha förväxlat detta med sin menstruation.

Vidare får anses belagt genom utredningen att mannen behandlat de båda styvdöttrarna på ett så auktoritativt (Hovrätten menar troligen auktoritärt) och ibland aggressivt sätt att de valt att inte längre bo kvar hos honom och modern.

Enligt Hovrätten har mannen framstått som märkligt oberörd av de anklagelser som riktats mot honom. Han har emellertid till sitt försvar åberopat dels att han skulle ha alibi för kvällen den 6 december 2000, dels vissa brev med antydningar om att flickan kunde ha blivit utsatt för övergrepp av någon annan och att hon visat tecken på förändrat beteende redan före de påstådda övergreppen.

I fråga om alibi påpekar Hovrätten att arbetskamraten vid förhöret i Hovrätten varit säker på att mannen vid färjeturen från ön sagt att han var misstänkt för våldtäkt. Mer än en sådan färjetur har de enligt arbetskamraten inte företagit tillsammans. Eftersom färjeturen i fråga av mannen förlagts till den 7 december (Hovrätten menar troligen den 8 december) 2000 och det inte framkommit några uppgifter om våldtäkt vid denna tidpunkt kan några andra slutsatser knappast dras än att färjeturen skett vid något annat, senare tillfälle eller att mannen redan då kände behov av att skaffa sig någon form av alibi.

Vad beträffar övriga förhållanden som mannen åberopat är de av tämligen diffus karaktär och kan inte läggas till grund för några slutsatser i huvudsaken.

Två yrkesdomare var skiljaktiga och anförde att de delar majoritetens uppfattning att flickans uppgifter i Hovrätten och i det videoinspelade förhöret varit trovärdiga och att hon lämnat trovärdiga förklaringar till de omständigheter som TR funnit märkliga. Genom utredningen har dock framkommit omständigheter som är ägnade att inge tvivel om riktigheten i hennes uppgifter.

I utredningen förekommer ett antal odaterade brev och anteckningar som flickan skrivit. Där uttrycker hon sig på ett sätt som talar för att någon annan än mannen kan ha utsatt henne för någon form av övergrepp. Trots viss osäkerhet beträffande dessa brev och anteckningar går det inte att bortse från denna möjlighet.

Ytterligare en omständighet som är ägnad att inge visst tvivel om vad som hänt är flickans uppgifter om hur samlaget den 6 december 2000 gått till. Beträffande denna händelse kan inte heller mannens underbyggda uppgifter om att han befann sig på ön lämnas utan avseende.

Utredningen visar att flickan ändrat sitt beteende och gett signaler om att något var fel redan sommaren 2000, d.v.s. före de påstådda övergreppen. Slutligen måste också beaktas att det kan ha funnits motiv för flickan att lämna felaktiga uppgifter. Utredningen ger belägg för att det rådde ett spånt förhållande mellan dem.

”Sammantaget finner vi att de redovisade omständigheterna innebär att flickans uppgifter inte kan läggas till grund för fällande dom.”

2. KOMMENTAR

2.1. Åklagarens roll

Den enda bevisning åklagaren, kammaråklagare Gunilla Friberg, åberopar är förhör med flickan samt vittnesförhör med hennes syster, far, dennes sambo samt kuratorn vid ungdomsmottagningen. Inget av vittnena har hört eller sett något av de påstådda övergreppen eller något i direkt anslutning till dem. Deras uppfattning om vad som hänt är helt och hållet baserad på vad flickan berättat för dem och hur de upplevt hennes berättelse. Någon husrannsakan hos mannen och modern tycks inte ha företagits trots att en sådan kunnat innebära fynd av material, t ex barnpornografi, som i någon mån gav stöd för åtalet. Det finns heller inga uppgifter om huruvida mannen förekom i belastningsregistret. Även ett vittnespsykologiskt utlåtande om flickans trovärdighet saknas, liksom läkarundersökning. Med tanke på vad flickan själv och vittnena berättar om hennes uppenbara beteendestörningar hade sakkunnigutlåtande om hennes hälsotillstånd varit önskvärt.

Till dessa brister i förundersökningen kan läggas att ingen kontakt tycks ha tagits med skolan. Skolpersonalens uppfattning om flickan och de rykten som sägs ha cirkulerat i skolan kunde också vara av värde för utredningen. Även kamraternas uppfattning borde ha inhämtats. Flickans mor intervjuade långt senare några kamrater som berättade att flickan redan i tolvårsåldern hade spritt ut rykten om att hon blivit våldtagen. Modern bandade intervjun med kamraterna.

Den kanske mest anmärkningsvärda bristen i förundersökningen är dock en annan. När flickan anmälde övergreppen till kuratorn den 18 april 2001 sade hon att hon satt hemma och väntade på några kamrater den eftermiddag eller kväll då den påstådda våldtäkten skulle ha ägt rum. Åklagaren tycks emellertid inte ha gjort något försök att efterforska dessa kamrater, trots att de vid rättegången kunde ha blivit åklagarens stjärnvittnen. De hade kunnat berätta att när de kom fann de flickan upplöst i tårar eller något liknande, kanske kunde hon ha sagt något om vad som hänt, kanske kunde de ha sett en skymt av mannen. Om flickan varit mycket upprörd när de kom är det troligt att de kommit ihåg händelsen.

Varför åklagaren inte brytt sig om de kanske enda vittnen som verkligen kunde ha styrkt flickans berättelse är svårt att förstå. Att det skulle röra sig om ett simpelt förbiseende verkar inte sannolikt.

Det framgår av broderns vittnesmål att ett av hans barn hade födelsedag den 6 december och att parets sexårige son var med tillsammans med sin farmor. Modern kunde inte vara med eftersom hon arbetade hela kvällen. Farmodern bör ha hämtat pojken och senare följt honom hem till parets bostad. Hon hade kunnat göra någon iakttagelse av betydelse för åtalet och borde därför ha hörts som vittne. Inget tyder emellertid på att hon blivit kontaktad, vilket vi ser som ytterligare en brist i förundersökning.

Förundersökningen omfattar fyra förhör med flickan hållna 2001-05-07, 2001-10-08, 2002-10-10 (utskriften är daterad 2002-10-15) samt 2003-02-03. Efter det andra förhöret vände sig förhørsledaren till åklagaren och föreslog att förundersökningen skulle läggas ned eftersom flickans uppgifter enligt hennes bedömning inte räckte för åtal. Hon kontaktade också mannen och sade att hon inte trodde på flickan och föreslog en duktig försvarsadvokat åt honom. Åklagaren hade själv inte hållit något förhör med flickan och hade knappast någon egen välgrundad uppfattning om hennes trovärdighet. För den sakliga bedömningen var hon beroende av förhørsledaren, som hon visste var mycket erfaren. Trots detta beslöt åklagaren att fortsätta förhören men bytte ut en erfaren förhørsledare mot en oerfaren sådan. Man kan fråga sig varför. Om hon av någon anledning ville fortsätta vore det mera naturligt att anlita en ännu erfarnare förhørsledare och kanske också psykologisk expertis.

Det är mycket tveksamt om det är lämpligt att hålla så många som fyra förhör med en målsägande, särskilt om de hålls med långa mellanrum. Målsäganden får tid att känna sig för, korrigera sina misstag, förstå vad förhørsledaren är ute efter och i godan ro repetera en alltmer detaljerad och motsägelsefri historia. I det här fallet hade målsäganden dessutom hjälp av sin far och syster, som synes ha agerat intensivt i bakgrunden.

Vid rättegången i TR säger flickan att hon ”sedan något år tillbaka läst en del böcker om hur det går till i rättegångar om sexuella övergrepp”. Det är inte osannolikt att dessa studier inleddes under den

långdragna förhørsperioden och bidrog till att hon med hjälp av en ny förhørsledare kunde prestera en någorlunda sammanhängande och begriplig berättelse.

Man kan fråga sig vilka motiv åklagaren hade för att gå emot förhørsledarens råd att lägga ned utredningen. En tänkbar förklaring kan vara att åklagaren på ett tidigt stadium förstått att flickan ljög, men ändå gick vidare därför att hon inte ville låta ett tillfälle att få ännu en man dömd gå sig ur händerna. Det gällde då att inte gräva för djupt eftersom det då kunde komma fram uppgifter som visade att flickan inte talade sanning. Istället satsade åklagaren på en trovärdighetsbevisning i vetskap om att inga skäl då behövdes.

2.2. Flickans hälsotillstånd

Såväl flickan själv som flera vittnen framhåller att hon tidvis eller under hela den aktuella perioden mådde dåligt eller mycket dåligt. I materialet finns uppgifter om självmordsförsök som dock inte tycks ha lett till några skador. Likaså framgår att hon vid flera tillfällen supit sig redlost berusad och att hon är mycket konfliktbenägen. Förhållandet till modern och till den yngre brodern beskriver modern som närmast fientligt. Relationerna till fadern och systemen var tidvis krisartade. När hon under en kortare period vistades hos farmodern uppstod en konflikt även med henne. Av brev och anteckningar framgår att hon också hade konflikter med kamrater. Mannen och modern anser henne vara intelligent och hon klarade också skolarbetet bra fram till dess hennes beteendestörningar tog sin början. Flickan fullgjorde aldrig sin skolplikt. Flera vittnen framhåller att hon ibland eller ofta ljög. Själv ger hon flera exempel på den saken i TR:s referat av hennes vittnesmål. Ett exempel är hennes kommentar till de rykten som gick i skolan om att hon blivit våldtagen och gjort abort. ”Detta var inte sant”, skriver TR ”men målsäganden tyckte sig inte kunna tala om att det inte var sant eftersom ingen därefter skulle tro på vad hon sade”. Hon övergår därpå omedelbart till att beskylla systemen för att vara upphov till dessa rykten, men medger också att hon vid ett samtal med systemen svarat ja på frågan om hon var gravid, fast detta inte var sant. Flickan tycks ha haft tillfälliga kontakter med läkare och psykolog, men någon egentlig behandling verkar inte ha kommit tillstånd.

Det påpekas på några ställen i materialet att hennes beteendestörningar började på allvar under våren 2000 och således inte kan ha varit en följd av de påstådda övergreppen. Själv förklarar hon saken med att hon ville bli det som mannen och modern ”inte ville att hon skulle bli”. Även flickans äldre syster uppvisade mycket likartade beteendestörningar i samma ålder. Även systemen lämnade skolan innan hon fullgjort skolplikten. I hennes fall har det dock aldrig varit tal om några sexuella övergrepp.

Vi menar att dessa förhållanden sammantagna tyder på en psykisk störning hos flickan. Vi tycker oss kunna se en tendens inom rättsväsendet att söka förklara psykiska störningar hos unga flickor med att de blivit utsatta för sexuella övergrepp. I de fall där flickan falskeligen anklagar någon för sådant blir synen på fallet skev från början. Man förutsätter vanligen underförstått ett orsakssamband och håller för troligt att orsaken finns eftersom dess verkan är uppenbar. Flickan betraktas som ”brottsoffer” redan innan förundersökningen avslutats och innan domstol prövat frågan om brott blivit begånget. För den som betraktar dessa rättsfall med öppna ögon blir det däremot tydligt att anklagelser om sexuella övergrepp inte sällan framstår som ett symptom bland andra på unga kvinnors psykiska ohälsa.

I ett yttrande daterat 2006-02-23 över ett annat rättsfall skriver professorn i neurovetenskap vid Lunds universitet Germund Hesslow bl a följande:

- - -

”Det är sedan länge en utbredd tro att sexuella övergrepp kunde ge upphov till psykiska skador i form av ätstörningar, depression, posttraumatiska stressyndrom mm. Även här har vetenskapen ändrat uppfattning.

- - -

De psykiska skadorna av sexuella övergrepp är troligen ganska små och fokuserade.”

- - -

I en artikel i Juridisk Tidskrift 2006-07 nr 2 med titeln ”Felaktigt dömda – några synpunkter med anledning av en rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt” redovisar HD:s dåvarande ordförande, justitierådet Bo Svensson, några intryck av rapportens genomgång av elva mål, där de dömda männen beviljats resning. De flesta av dessa fall handlar om sexualbrott. Bo Svensson skriver bl a:

”Jag tycker mig kunna skönja ett mönster i de åtta fallen. En flicka eller en ung kvinna – för det handlar sällan om pojkar eller unga män; bara ett av fallen har en manlig målsägande – är nedstämd och har problem såväl i hemmet som i skolan. Hennes tillstånd uppmärksammas och olika myndigheter kopplas in. Insatser görs för att flickan ska må bättre. Dessa blir alltmer omfattande och behandlingen drar ut på tiden, men trots alla ansträngningar mår flickan fortfarande dåligt.

Behandlingspersonalen hör sig försiktigt för om hon haft någon sexuell erfarenhet som hon upplevt som negativ. Flickan svarar undvikande men upptäcker att behandlingspersonalen får ett helt annat och nytt intresse för henne om hon antyder att hon blivit utsatt för något sexuellt övergrepp. Nu är bollen i rullning, behandlingspersonalen kräver att få höra detaljer, flickan har svårt att stå emot och när hon lämnar närmare uppgifter om det uppgivna övergreppet kopplas polisen in. I detta läge är det svårt för flickan att ta tillbaka sina uppgifter. När uppgifterna är påhittade lever lögnerna sitt eget liv och flickan kan ibland inte skilja på dikt och verklighet.”

2.3. Det tredje polisförhöret

Vi har granskat en utskrift av det tredje polisförhöret och ger nedan några synpunkter på dess innehåll.

Förhöret genomfördes cirka två år efter de påstådda händelserna och omfattar alla tre åtalpunkterna. Det är helt inriktat på att frambringa en begriplig och detaljerad beskrivning av händelseförloppen. Kontrollfrågor med syfte att testa sanningshalten i flickans uppgifter saknas med ett möjligt undantag, som dock inte följs upp. Flickans svar är ofta otydliga, vilket tvingar förhørsledaren att gå in och försöka reda ut saken.

De detaljerade beskrivningar som växer fram under förhöret är således i stor utsträckning resultatet av flickans och förhørsledarens gemensamma ansträngningar. Förhørsledaren får ofta bekräftelse av flickan genom att hon nickar eller säger ”mm”. Hans sammanfattande och klargörande inpass blir särskilt omfattande i den del av förhöret som handlar om den påstådda våldtäkten. Flickans förmåga att erinra sig detaljer i de händelseförlopp hon berättar om är förvånande, särskilt med tanke på de detaljfattiga första förhören. Hennes beskrivning av sitt eget agerande vid det tillfälle då våldtäkten sägs ha inträffat är märklig på flera sätt. Hon ramlar och halkar och hasar sig fram ”på rumpan” mot mannens och moderns sovrum. Något egentligt försök att springa därifrån tycks hon inte ha gjort. Man frågar sig vad hon hade i mannens sovrum att göra och varför hon inte begav sig till sitt eget rum och låste dörren.

När mannen kom in i rummet satt hon och tittade på TV men visade ingen förvåning över hans plötsliga uppdykande, trots att hon rimligen kände till att han arbetade och bodde på ön under veckan. När mannen började göra närmanden reagerade hon tämligen lamt. Inte vid något tillfälle hotade hon mannen med efterräkningar för att värja sig, t ex genom att säga ”Rör du mig talar jag om det för mamma”, eller liknande. Inte heller försökte hon hänvisa till att hennes kamrater kunde komma när som helst. Inför den påstådda våldtäkten låter denna aggressiva och utagerande flicka sig behandlas som en hjälplös bluddocka av en man som hon avskyr.

Vad gäller händelseförloppet vid våldtäkten säger flickan att mannen drog ner hennes jeans till ovanför knäna och trosorna till halva låret. Vi frågar oss om det är möjligt att genomföra ett samlag när kvinnan har benen sammanpressade på det sättet. Även beskrivningen av samlaget är besynnerlig och innefattar delvis andra uppgifter än vad som framgår av TR:s dom. Så t ex säger flickan här att hon inte vet om mannen fick utlösning.

En viktig detalj som kan utläsas av förhöret är att den påstådda våldtäkten skulle ha ägt rum onsdagen den 6 december 2000. Det framgår av förhørsledarens hänvisning till denna uppgift i tidigare förhör och flickan gör inga invändningar. Dessutom framgår av hennes berättelse att hon åt kvällsmat

tillsammans med modern när denna kom hem vid midnatt. Modern arbetade till sena kvällen endast på onsdagar. Flickan säger att de åt tillsammans och pratade, men att hon ingenting nämnde om vad som hänt tidigare under kvällen. Det verkar föga sannolikt att hon kunde uppträda så oberört bara några timmar efter våldtäkten liksom att modern inte skulle ha märkt att något var på tok.

En annan detalj bidrar till att ytterligare understryka förundersökningens brister. Flickan säger att hon efter det första fallet av sexuellt ofredande begav sig hem till sin bästa väninna Lisa och berättade för henne vad som hänt. Denna Lisa hade kunnat bli ett viktigt vittne för åklagaren men ingenting tyder på att hon blivit kontaktad. Vi frågar oss varför.

En annan viktig detalj är hur mannen kunde veta att flickan var ensam hemma just denna kväll. Skulle han ha tagit lastbilen och kört de tio milen till hemmet för att där snabbt våldta flickan och sedan återvända till ön innan arbetskamraten hunnit märka att han varit borta, så måste han vara säker på att hon var ensam hemma. Enda möjligheten att förvissa sig om den saken vore att ringa och fråga flickan, men något sådant samtal nämner hon inte. Ironiskt nog framgår av telefonlistorna att mannen faktiskt ringde hem under kvällen, men påringningen var ett misstag och varade endast några sekunder. Ingen hann svara. Mannen sökte sin sambo och glömde för ett ögonblick bort att hon arbetade i kiosken men kom på det samtidigt som signalen gick fram.

Enligt vår mening ger gärningsbeskrivningen intryck av att vara en efterhandskonstruktion utan verklighetsbakgrund. Alltför många detaljer framstår som besynnerliga, medan andra som vore naturliga i sammanhanget saknas helt.

2.4. Synpunkter på vittnesmålen

Vittnesmålen förefaller i stort sett tala för sig själva och behöver knappast någon utförlig kommentar. Vi vill emellertid föra fram några synpunkter.

Inget av vittnena har sett eller hört något av de påstådda övergreppen eller något i direkt anslutning till dem. Flera vittnen betonar och ger även exempel på att flickan ofta eller ibland ljuger. Särskilt systemens vittnesmål förefaller i det avseendet besvärande för flickans trovärdighet eftersom hon trodde på att flickan blivit våldtagen av mannen och själv hade en fientlig inställning till honom. Även förhørsledaren AG:s vittnesmål ger i sak uttryck för starkt tvivel på flickans trovärdighet. AG har under tre förhör med flickan och förhör med övriga vittnen kunnat göra en professionell bedömning på ett sätt som ingen annan kunnat göra. Hon är en opartisk bedömare med stor erfarenhet av förhör med barn. Förhørsledaren PB har däremot en betydligt svagare grund att stå på när han uttalar att flickan ”kändes trovärdig”.

Faderns vittnesmål förefaller ha mycket begränsat värde för utredningen. Han är sedan lång tid tillbaka fientligt inställd till mannen och modern och har dessutom knappast talat med flickan själv utan verkar ha fått information från sin sambo. Denna kvinnas vittnesmål är påtagligt naivt. Hon medger att flickan inte lämnat några bestämda uppgifter om vad saken gällde men anser sig ändå ha förstått alltsammans. Hon ställer upp på flickans halvkvädda visor och fyller i alla luckor med sina egna förställningar utan minsta spår av försiktighet. Att flickan hade en god relation till denna kvinna är inte förvånande.

Väninnan till familjen betonade kanske starkare än någon annan att flickan ständigt ljuger och det även när det är uppenbart att vad hon säger är lögn. Hon känner familjen och flickorna väl sedan lång tid och hennes vittnesmål framstår som ett av de viktigaste.

Läkaren som vittnade i Hovrätten uttalar sig endast generellt. Hon gör ingen bedömning av flickan eller av hennes trovärdighet.

Sammantaget ger vittnesmålen inget stöd för flickans påståenden. De vittnen som säger sig tro på henne har endast hennes egna, vaga uppgifter att stödja sig på. Flickans allmänna trovärdighet torde utifrån vittnesmålen kunna bedömas som mycket låg. Hennes trovärdighet vad gäller åtalet betvivlas uppenbart av den enda person som verkligen kunde analysera hennes berättelse.

Vittnesmålen ger enligt vår mening inget som helst stöd för åtalet.

2.5. Synpunkter på domskäl och skiljaktig mening

2.5.1. TR:s dom

I sin dom pekar TR på en rad omständigheter som är ägnade att minska tilltron till flickans berättelse. Domskälen framstår som naturliga slutsatser av vad som framkommit i utredningen och utgör sammantagna en övertygande grund för friande dom.

En detalj som inte hör till vanligheterna är att förhørsledaren i tre av de fyra polisförhören med flickan ställt upp som vittne till mannens förmån.

Mot bakgrund av vad TR anfört framstår de båda skiljaktiga nämndemännens uppfattning som näst intill obegriplig. De gör heller inga försök att argumentera för sin ståndpunkt utan skriver att ”Vad målsäganden berättat framstår som trovärdigt och det saknas anledning att inte fästa tilltro till henne.” Att TR:s majoritet i viktiga avseenden just påvisar sådana anledningar tycks ha gått dessa nämndemän spårlöst förbi. Analys ersätts av verklig eller låtsad känslsamhet inför den unga flickan.

2.5.2. Hovrättens dom

Att byta TR:s dom mot Hovrättens kan få läsaren att fråga sig om det verkligen handlar om samma mål. Flickans berättelse har enligt Hovrätten inte präglats av någon osäkerhet, hon har berättat klart och redigt, hon synes i det tredje förhøret ha lämnat sina uppgifter utan att ledande frågor ställts, hennes uppgifter i det tredje förhøret liksom i Hovrätten har framstått som trovärdiga.

Det är knappast förvånande att flickan uppträder mer säkert i Hovrätten än hon gjorde tidigare och att hennes berättelse nu framstår som klar och redig. Hon har byggt upp och repeterat sin historia under fyra polisförhör och fått ovärderliga upplysningar om dess brister i TR:s dom. Hon har också fått viss rättegångserfarenhet och vana vid förhörssituationen. Vidare har flickan enligt Hovrätten lämnat godtagbara förklaringar till de omständigheter som TR funnit märkliga. Som exempel nämner Hovrätten att hon förklarat sina olika uppgifter om huruvida hon blödde efter det påstådda samlaget med att hon kan ha förväxlat det med sin menstruation. Vad gäller denna punkt hävdar flickans mor att en sådan förväxling inte är möjlig, eftersom flickans menstruationsblödningar var så kraftiga att hon tvingades medicinera för att dämpa dem.

Mannen gav ett annat exempel på hennes förklaringar av besynnerliga omständigheter. Flickan hade i tidigare förhör påstått att mannen våldtagit henne 3 – 4 gånger, men bestämde sig senare för att det var en gång. Hon förklarade saken med att hon hade kallat de två fallen av sexuellt ofredande för våldtäkt. Förklaringen verkar föga övertygande särskilt med tanke på att hon läst böcker om sexualbrottmål och då om inte för bör ha lärt sig terminologin på området. Man bör inte glömma bort att flickan inför Hovrättsförhandlingarna haft gott om tid att tillsammans med sin energiske far gå igenom TR:s dom och hitta på möjliga förklaringar till de uppgifter som TR funnit tvivelaktiga.

”Det får vidare anses belagt genom utredningen”, skriver Hovrätten, ”att (mannen) behandlat båda styvdöttrarna på ett så auktoritativt och stundom aggressivt sätt att de valt att inte längre bo hos honom och modern.”

Den 8 december 2000 blev flickan intagen på sjukhus för akut alkoholförgiftning. Dagen därpå hämtades hon av sina föräldrar och det var då bestämt att hon skulle följa med fadern hem och bo hos honom varannan vecka. Hon vägrade emellertid och insisterade på att få följa med modern hem. Under de följande månaderna fram till anmälan vistades hon enligt mannen och modern i väsentligt större utsträckning hemma hos dem än hos sin far. Hon hade således inte särskilt mycket emot att bo tillsammans med mannen trots den påstådda våldtäkten och det ”auktoritativa och ibland aggressiva” sätt han sägs ha behandlat henne på.

Hovrätten finner att mannen under förhandlingarna verkat märkligt oberörd av de anklagelser som riktats mot honom. Mannens egen förklaring är att han var fullständigt övertygad om att han skulle bli frikänd och därför såg förhandlingarna mest som en formalitet.

Enligt Hovrätten har mannen till sitt försvar åberopat dels att han skulle ha alibi för kvällen den 6 december 2000, dels vissa brev och anteckningar som flickan skrivit. Av dem framgår att flickan

kunde ha blivit utsatt för övergrepp av någon annan. Dessutom pekar mannen på att flickans beteende förändrades redan före de påstådda övergreppen.

”I fråga om det angivna alibit” skriver Hovrätten, ”anmärker hovrätten att (arbetskamraten) vid förhöret i hovrätten varit säker på att (mannen) vid färjeturen från (ön) sagt att han var misstänkt för våldtäkt.

Mer än en sådan färjetur hade de enligt (arbetskamraten) inte företagit tillsammans. Eftersom färjeturen i fråga av (mannen) förlagts till den 7 december 2000 och det inte framkommit några uppgifter om våldtäkt vid den tidpunkten, kan några andra slutsatser knappast dras än att färjeturen skett vid något annat senare tillfälle, eller att mannen redan då kände behov av att skaffa sig någon form av alibi. Vad beträffar övriga förhållanden som mannen åberopat är de av tämligen diffus karaktär och kan inte läggas till grund för några slutsatser i huvudsaken.”

Alibi frågan är givetvis av avgörande betydelse för åtalet. Har mannen alibi för den 6 december bör rimligen flickans uppgifter i sin helhet kunna ifrågasättas. Hovrätten antyder heller ingen annan möjlighet än att den påstådda våldtäkten utfördes den 6 december. Genom resonemanget ovan förbigås emellertid helt frågan om mannen hade alibi eller ej. Vad som sägs om att han skulle ha känt ett behov av att skaffa sig ett alibi redan då och därför berättat för arbetskamraten att han var misstänkt för våldtäkt är inte helt lätt att förstå. Hur skulle ett sådant avslöjande kunna innebära att mannen fick ett alibi?

Cirka en månad efter Hovrättens dom fick mannen ett brev från arbetskamraten där denne skriver bl a följande:

”Efter uppdatering i minnet kommer jag nu ihåg att (mannen) talade om för mig att han var misstänkt för våldtäkt på sin styvdotter, detta var på sommaren 2001 i Änggården, vi satt i bilen och pratade.”

- - -

Efter att ha undvikit att redovisa någon bedömning av det alibi mannen åberopat liksom av de omständigheter som förs fram av de skiljaktiga domarna, skriver Hovrätten:

”Sammantaget finner hovrätten att målsägandens uppgifter i förening med övrig utredning utgör tillräcklig grund för att det skall anses vara tillförlitligt styrkt att (mannen) gjort sig skyldig till de av åklagaren påstådda gärningarna.”

Som framgår av tidigare avsnitt saknas helt bevisning som talar för att mannen kan ha gjort sig skyldig till de påstådda övergreppen. Allt som finns är flickans ofta otydliga och motsägelsefulla påståenden. Dessa har Hovrättens majoritet funnit trovärdiga, trots att utredningen pekar i motsatt riktning. Någon annan motivering för domen än att flickan befunnits trovärdig finns inte. Följaktligen saknas också domskäl i egentlig mening. Vi har således att göra med en fällande brottmålsdom utan vare sig bevis eller domskäl.

2.6. Trovärdighet och trovärdighetsmål

HD har i ett antal domar uttalat sig om beviskrav och bevisvärdering i mål som rör sexualbrott, (se bl a NJA 1991 sid 83, NJA 1992 sid 446, NJA 1993 sid 68 och 616). I dessa mål grundar sig ansvars påståendet i allt väsentligt på målsägandens uppgifter. En huvuduppgift för domstolen blir då att bedöma trovärdigheten av dessa uppgifter i belysning av vad som i övrigt förekommit i målet. Att målsägandens utsaga uppvisar vissa brister bör dock inte utgöra något hinder för fällande dom. HD anger också vissa minimikrav för att en utsaga skall kunna bedömas som trovärdig.

En viktig fråga som dock inte tas upp av HD blir då i vilken utsträckning det är möjligt att korrekt avgöra en persons trovärdighet i avsaknad av annan bevisning.

Vi har i tidigare skrifter och då främst i ”Lika inför lagen” kortfattat diskuterat dessa frågor. Vi fann bl a att människors förmåga att korrekt bedöma om en person talar sanning är dålig i de fall annan bevisning saknas. I studier av sådana bedömningar visar det sig att resultaten inte avviker från slumpen. Vi har också funnit att HD:s riktlinjer leder till att målsägandens ställning i rättsprocessen blir mycket stark och den tilltalades ställning mycket svag. Balansen mellan parterna förändras mycket

påtagligt till målsägandens fördel. Förändringen innebär enligt vår mening en avsevärd försvagning av den tilltalades rättssäkerhet. Vi ska inte här upprepa diskussionen utan endast komplettera den med ytterligare några synpunkter.

Av det mål som diskuteras här framgår att en domare kan bedöma en person som trovärdig utan att ange skäl för sin uppfattning och utan att ens nämna de tungt vägande omständigheter som talar för en motsatt uppfattning. Trovärdighetsbedömningen tycks då grundas på ett slags primärupplevelse av samma karaktär som doft- och smakupplevelser. Den kan uttryckas och i någon mån beskrivas men inte förklaras och motiveras. Dömandet förvandlas från att vara en angelägenhet för förnuft och omdöme till att bli en fråga om känslolntryck. Den mödosamma analysen ersätts av intuition och känsla. Som vi sett i det här målet besparas även åklagaren mycken möda i trovärdighetsmål. Åklagaren behöver inte längre bevisa någonting. Beviskraven övervältras i stället på den tilltalade, som efter lagakraftvunnen hovrättsdom tvingas försöka bevisa sin oskuld.

En annan följd av att kravet på rationella skäl bortfaller är att det på ett helt annat sätt blir möjligt att hävda en uppfattning som man egentligen inte har. Det går utmärkt att säga att en flicka är trovärdig fast man mycket väl inser att hon ljuger. Det öppnar för att andra motiv än vad som vanligen brukar förknippas med domares och åklagares yrkesroll kan göra sig gällande i rättsskipningen.

I det här målet var fyra av de fem domarna som ville fälla mannen kvinnliga nämndemän. Det kan inte bortses från att könssolidaritets och anpassning till rådande politiskt åsiktsmode kan ha spelat en roll för deras ställningstagande.

Det här målet ger en närmast övertydlig illustration till en annan följd av trovärdighetsbevisningen, nämligen den splittring den synes ha skapat inom rättsväsendet. Vissa domare verkar kräva reella bevis för fällande dom medan andra nöjer sig med en trovärdighetsbedömning. Några domare och åklagare visar prov på en ambivalent inställning genom att offentligt framhålla kravet på reella bevis som oavvisligt samtidigt som de i yrket medverkar till fällande domar i trovärdighetsmål.

I förordet till en omfattande studie av lekmannadomare med titeln "Lekman som domare" (Nordstedts Juridik AB 1996) skriver professorn i processrätt vid Stockholms universitet Christian Diesen bl a: "När en av jurymedlemmarna i rättegången mot O. J. Simpson blev utbytt efter fyra månader frågade journalisterna honom vad han ansåg om Simpsons skuld. 'Jo, han är skyldig', svarade jurymedlemmen och när en journalist undrade om det var DNA-bevisen eller något annat som övertygat honom svarade denne: 'Jag fick ögonkontakt med O. J. en gång. Och då såg jag att han var skyldig'.

De kvarvarande jurymedlemmarna fann dock, efter att i fyra timmar ha granskat material från 265 rättegångsdagar, att O. J. Simpson var oskyldig till det dubbelmord han åtalats för. Trots en överväldigande bevisning mot den svarte idrottsmannen och filmskådespelaren valde juryn, med 9 svarta jurymedlemmar, att använda sin domaruppgift för en raspolitisk manifestation.

Det är när man hör exempel som detta som en rättsvetenskapare kan misströsta. På universiteten samlas erfarenheter av felkällor vid bevisprövning, utförs sofistikerade teoretiska analyser och utvecklas modeller för säkrare bevisvärdering, men i domstolarna sitter lekmannadomare och dömer efter känslor och fördomar."

"Att döma, att bestämma vem som är skyldig till ett brott, är tydligen i praktisk mening detsamma som att fatta ett politiskt beslut."

Vi frågar oss om det verkliga motivet för Hovrättens dom i det här fallet är majoritetens önskan att göra en könspolitisk manifestation. Om så skulle vara fallet finns anledning att ställa synnerligen allvarliga frågor om politiseringen av rättsväsendet, om domares trovärdighet och om de tilltalades rättssäkerhet.

3. Resningsärendet

3.1. Ansökan om inhibition

I skrivelse till HD daterad 2004-06-17 ansökte mannen genom sin advokat Allan Stutzinsky om att Hovrättens dom tillsvidare inte skulle verkställas.

Ansökan tar upp frågan om handläggningen av utredningen i visst avseende strider mot Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. Härutöver kompletteras vad som tidigare framförts angående alibibevisning och tilltrosbedömning. Sist behandlas frågan om beviskrav och bevisvärdering.

Inledningsvis redogör advokaten för den alibibevisning som vi redovisat i tidigare avsnitt och tillägger att mannen under den aktuella veckan flitigt använt sin mobiltelefon och det även sent på kvällarna.

Vad gäller eventuellt brott mot Europakonventionen påpekar advokaten att denna numera utgör svensk lag och genom bestämmelser i regeringsformen gjorts normhierarkiskt överordnad annan svensk lag. Artikel 6:3 anger i fem punkter de minimirättigheter som den som är misstänkt för brott skall åtnjuta. I första punkten anges att denne har rätt att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom. En anklagelse för brott i Europakonventionens mening kan uppkomma redan när förundersökningen inleds, vilket i det här fallet var den 3 maj 2001. Mannen fick genom sin sambo kännedom om detta men var ovetande om detaljerna i anklagelserna. Han hördes första gången den 10 december 2002, dvs. 19 månader efter det att förundersökningen inletts. Han delgavs då för första gången misstanken. Under mellantiden hade flera förhör hållits med målsäganden och vittnen. Dröjsmålet bör således ses som ett brott mot Europakonventionen, särskilt som det fick allvarliga konsekvenser för mannen genom att offentlig försvarare kom att förordnas alltför sent och möjligheterna till alibibevisning genom att spåra de master över vilka hans mobilsamtal kopplades gick förlorade.

HD har i NJA 2003 sid. 414 uttalat att en konventionskränkning bestående i att rättegång inte hållits inom skälig tid, vid fall av fällande dom kan kompenseras genom en mildare påföljd. I det här fallet har konventionskränkningen lett till förlust av möjligheter att bevisa sin oskuld, vilket borde medföra att åtalet ogillas.

Advokaten konstaterar att bevisningen mot mannen utgörs av flickans uppgifter eller av andrahandsuppgifter, som ytterst härrör från henne. Ett utflöde av beviskravet i brottmål är att fällande dom som regel inte kan vila endast på målsägandens uppgifter. Trots att det ofta inte går att fastställa något direkt skäl för målsäganden att beljuga den åtalade och målsäganden därför generellt sett anses som mera trovärdig än den åtalade, räcker alltså normalt inte en bevisning som bygger enbart på målsägandens uppgifter. HD har dock i några avgörande domar i sexualbrottmål från 1990-talets början²⁾ närmare angett i vilka fall fällande dom skulle kunna grundas på målsägandens uppgifter helt eller nästan helt utan stödbevisning.

I 1991 års avgörande anför HD tre förhållanden som skäl för fällande dom. För det första hade målsäganden inför HD lämnat en lång och i sina detaljer sammanhängande berättelse och därvid gjort ett trovärdigt intryck. För det andra fanns inte något beaktansvärt skäl för att hon skulle vilja beljuga den åtalade. För det tredje saknades belägg för att hon under förundersökningen eller rättegångarna skulle ha lämnat några felaktiga uppgifter. Trots vad som nu sagts satte HD inte tilltro till målsägandens uppgifter såvitt avsåg omfattningen av påstådda övergrepp.

I det första fallet från 1993 fäster HD vikt vid att målsäganden saknade skäl att beljuga den tilltalade, att hennes berättelse var trovärdig och övertygande och att hon hade vissa skador i underlivet. I det andra fallet från samma år noterade HD ett antal detaljer i målsägandens berättelse som stöd för att berättelsen var självupplevd och att det inte fanns något beaktansvärt skäl för målsäganden att beljuga den tilltalade.

De villkor som HD härigenom uppställt för att kunna ge målsägandens uppgifter avgörande betydelse i brist på annan bevisning är inte uppfyllda i det här fallet.

Advokaten redogör sedan för de omständigheter som visar att HD:s riktlinjer inte har beaktats. Dessa omständigheter framgår av tidigare avsnitt men kan här kompletteras på ett par punkter. Advokaten framhåller att ingenting sägs om några skador på flickan som följd av den påstådda våldtäkten.

Förhållandena var emellertid sådana att skador borde ha uppstått. Flickan har hävdat att mannen inte fick utlösning, men begärde trots det ett graviditetstest flera veckor efter den påstådda händelsen och har i sin kamratkrets pratat om att detta berott på att hon blivit utsatt för våldtäkt.

”Sammanfattningsvis”, skriver advokaten, ”kan noteras att målsäganden haft ett klart behov av att synas och bli uppmärksammas, att hon haft en etablerat fientlig inställning till mannen, att hennes far

---

²⁾ Se NJA 1991 sid. 83, NJA 1993 sid. 68 och 616

pressat henne inför polisförhören, att den påstådda våldtäkten har tillgått på ett märkligt sätt, att några skador inte uppkommit och att hon bevisligen ljugit i viktiga avseenden.

Hovrättens avgörande bygger mot anförd bakgrund på grovt förbiseende eller grovt misstag”.

I beslut 2005-02-17 avslög HD ansökan utan motivering.

Det må vara oss tillåtet att kommentera det ofta återkommande påståendet att om en målsägande saknar beaktansvärda skäl att beljuga den tilltalade är detta ett skäl för att sätta tilltro till hennes uppgifter. Om domstolen inte kan finna sådana skäl betyder det inte att sådana skäl saknas. Det betyder helt enkelt att om de finns känner domstolen inte till dem. Att en sådan okunnighet hos domstolen skall tillmätas ett bevisvärde som talar till målsägandens förmån är knappast rimligt.

3.2. Första resningsansökan

3.2.1. Ansökan

Inledningsvis refererar advokaten några slutsatser som förs fram i rapporten ”Felaktigt dömda” från JK:s rättssäkerhetsprojekt (2006). I projektet har gjorts en genomgång och bedömning av ett antal mål, i vilka den dömde blivit friad efter resning.

I det material som granskats har brister uppdragats vad gäller domstolens bevisvärdering. Det rör sig bl a om otillräcklig granskning av målsägandeberättelser, spekulativa bedömningsgrunder och brister avseende sakkunnigbevisning.

Den grundläggande slutsatsen i utredningens arbete är att det finns skäl att varna för den praxis som utvecklats angående trovärdighetsbedömningar (se avsnitt 20). HD:s rättsbildning på detta område kritiseras. Om inte sättet att utföra bevisvärdering stramas upp är risken påtaglig för fler felaktigt dömda, säger utredaren.

I det följande avsnittet gör advokaten en genomgång av tidigare utredning i målet och för fram samma synpunkter och sammanfattning som i den tidigare ansökan om prövningstillstånd.

Redan dessa omständigheter borde med stor marginal ha räckt för att åtalet skulle ha ogillats. Tar man dessutom hänsyn till motbevisningen blir förhållandet om möjligt ännu tydligare.

Av telefonlistorna framgår att mannen haft kontakt med ett flertal personer i anslutning till de tider då den påstådda våldtäkten skulle ha ägt rum. Han ringde t ex flera samtal på dagen och kvällen den 6 december. Redan det förhållandet att han begärde att åklagaren skulle utreda över vilka master hans samtal kopplats, talar för hans oskuld. Mannen visste då att skulle en sådan utredning visa att han kopplats över master nära hemmet skulle detta ge stöd för åtalet.

Den nya utredningen som gjorts i målet och de nya bevis som kan presenteras som följd härav utgår delvis från flickans tidsangivelser.

I ett förhör berättade hon att hon satt och tittade på TV när mannen kom hem. Klockan var mellan 20.00 – 21.00. Ingen annan var hemma. I ett annat förhör berättade hon att klockan var runt 20.00. I TR vidgade hon försiktigtvis tidsramen och hävdade att det var sent på eftermiddagen eller tidigt på kvällen.

Av uppgifter från den man som anlidade mannen och hans arbetskamrat för måleriarbeten på sitt hus framgår, att han genom att studera sin kalender, kunnat rekonstruera vad han gjorde den 6 december 2000. Det visade sig att han befann sig på ön bl a för att ta reda på hur arbetena framskred. Han lämnade ön med färja kl. 17.30 eller 18.00. De båda andra männen var då fullt sysselsatta med arbetena och hans intryck var att de skulle fortsätta arbeta ytterligare ett bra tag till.

Av telefonlistorna framgår att mannen ringt kl. 19.00:00, 19.10:20 och 20.34. De två nummer som ringdes upp klockan 19.10 går dels till kiosken där mannens sambo arbetade, dels till hemmet. Detta visar åtminstone att mannen inte befann sig i hemmet kl.19:10.

Modern arbetade i kiosken den aktuella onsdagen mellan klockan 16.15 och 23.30. Den kvällen skulle parets 6-årige son gå på barnkalas hos en kusin. Pojken följde med modern till kiosken och hämtades där av sin farmor runt kl. 17.00. Farmodern följde sedan pojken till kalaset hos mannens bror och därefter till hemmet. Eftersom pojken skulle sova kl. 20.00 menar farmodern att de kom hem senast 19.45. Huset var då tomt, som hon uppfattade det, men hon genomsökte inte alla rum. Farmodern stannade sedan i huset fram till c:a kl. 24.00, då modern kom. Ingen annan kom hem till huset under

den tid farmodern var kvar där. Av farmoderns uppgifter framgår att mannen inte besökt huset under den tid hon befann sig där. Det finns en teoretisk men osannolik möjlighet att flickan befann sig på sitt rum hela kvällen utan att ge sig tillkänna.

Vi vill här komplettera advokatens resonemang med påpekandet att flickan berättade att hon ätit kvällsmat tillsammans med modern när denna kom hem. Hon kunde då knappast undgå att träffa farmodern, men i hennes berättelse finns inga uppgifter om vare sig farmodern eller den lille brodern. Även denna omständighet ser vi som ett skäl för att misstro hennes uppgifter.

Om mannen denna kväll begett sig från ön till hemmet och där våldtagit flickan kan han inte ha lämnat ön förrän tidigast kl. 18.00. Han skulle då ha kört 10,5 mil med lätt lastbil på delvis dåliga vägar, vilket torde ha tagit två timmar eller allra minst en timme och 45 minuter. Han skulle då ha hunnit fram till huset samtidigt med farmodern. Hans brådstörtade avresa från ön hade inte heller kunnat döljas för arbetskamraten som dock inte kunnat erinra sig något sådant.

”Mot denna bakgrund”, skriver advokaten, ”finns det under den aktuella kvällen inget utrymme för att mannen den kvällen skulle ha kunnat komma hem, samtala med flickan, förgripa sig mot henne och därefter återvända till (ön)”.

3.2.2. Riksåklagarens bedömning

Efter att resningsansökan inkommit till HD begärde domstolen en skriftlig förklaring i målet från Riksåklagaren (RÅ). I förklaringen, som är daterad 2006-10-10, sammanfattar RÅ inledningsvis sin inställning på följande sätt:

”(Mannen) har enligt min mening inte visat någon omständighet som kan föranleda resning. Jag motsätter mig därför att hans ansökan beviljas och finner inte skäl att återuppta förundersökningen i målet och komplettera utredningen”.

Efter en genomgång av vad som tidigare hänt i målet övergår RÅ till beskrivning av den rättsliga regleringen av resningsinstitutet.

Grundprincipen är att sedan en dom i brottmål vunnit laga kraft kan inte ansvarfrågan tas upp till ny rättslig prövning (orubblighetsprincipen). Denna princip gäller dock inte undantagslöst utan en omprövning kan komma till stånd med tillämpning av de extraordinära rättsmedlen resning, återställande av försutten tid och klagan över domvilla. När det gäller resning till den tilltalades förmån hänför sig den praktiskt viktigaste resningsgrunden till åberopande av nya omständigheter eller bevis.

Enligt huvudregeln i 58 kap 2§ 4 i Rättegångsbalken får resning beviljas om någon omständighet eller bevis som inte tidigare förelegat åberopas och dess förebringade sannolikt skulle ha lett till att den tilltalade skulle ha frikänts eller till att brottet skulle hänförts under en mildare straffbestämmelse om domstolen känt till det. Även om det inte föreligger någon sådan sannolikhet för resning enligt samma punkt kan resning ändå beviljas om det finns synnerliga skäl att på nytt pröva frågan (den sk tilläggsregeln).

Till stöd för sin bedömning av tilläggsregelns tillämpning går RÅ igenom uttalanden av ett antal forskare. Vissa forskare framhåller att tilläggsregeln bör tillämpas med stor försiktighet medan andra uttalanden tyder på att en mer liberal tolkning är möjlig. Så t ex betecknar Ekelöf/Boman tilläggsregeln som ett ganska oklart stadgande men att dess innebörd enligt motiven är att det är tillräckligt om den nya bevisningen framkallar tvivelsmål om domens riktighet (se Ekelöf/Boman, Rättsmedel, 1990, sid 139).

RÅ ger även en sammanfattning av HD:s praxis på området med citat från ett antal rättsfall från början av 1990-talet. I dessa anges att fällande dom kan grundas på domstolens bedömning av målsägandens trovärdighet, ”i belysning av vad som i övrigt har förekommit i målet”³⁾.

Härefter övergår RÅ till att redovisa skälen för sin bedömning av resningsansökan. En utgångspunkt är att det är mannens sak att visa på omständigheter som ger anledning att hysa tvivel om domens riktighet. RÅ är i det sammanhanget mannens motpart. Vid sidan av kravet på nya omständigheter som inte varit kända för Hovrätten, betonar RÅ också att förutsättningarna för en korrekt trovärdighetsbedömning av hörda personer är avsevärt mycket bättre vid personlig kontakt under

---

³⁾ För en mer detaljerad genomgång och diskussion av dessa återkommande avsnitt i RÅ:s bedömning av resningsansökningar hänvisas till vår tidigare skrift ”Lika inför lagen”.

förhör än vid skriftlig handläggning av resningsärendet. Detta synes innebära att RÅ endast i sällsynta undantagsfall är beredd att ifrågasätta hovrättens trovärdighetsbedömning. Vi vill här erinra om att forskning visar att även vid personlig kontakt med förhörspersonen är möjligheterna att korrekt avgöra vem som talar sanning och vem som ljugar närmast obefintliga om annan bevisning saknas (se "Lika inför lagen" sid 15). Det finns emellertid ytterligare aspekter på denna fråga. De hörda personerna är vanligen helt nya bekantskaper för domstolens ledamöter. Många gånger kan det första intrycket av en ny bekantskap framstå som helt missvisande när man lärt känna personen bättre. Detta förhållande har till en del att göra med vad vi vill beteckna som huvudproblemet vid den här typen av personliga kontakter, nämligen suggestionsfaktorerna. En persons uppträdande, utseende, sätt att uttrycka sig och egenskaper i övrigt kan innehålla flera suggestionsfaktorer som påverkar bedömningen av vad som faktiskt sägs. Sådana förekommer knappast vid skriftlig handläggning, vilket kan vara en fördel. Som tidigare framhållits är trovärdighetsbedömning ofta av intuitiv och känslomässig karaktär och bygger på oredovisade intryck. När bedömningen i allt väsentligt bygger på sådana intryck betyder det att de avgörande domskälen inte redovisas i domen, vilket uppenbart strider mot principen att samtliga domskäl skall redovisas.

RÅ avslutar genomgången av de allmänna utgångspunkterna för sin bedömning med påpekandet att det åtminstone i mer omfattande mål vanligen finns omständigheter och uttalanden av de hörda personerna som i efterhand kan te sig motsägelsefulla. Det gäller särskilt utsagor lämnade vid olika tillfällen av olika personer som varit inblandade i ett skeende som pågått under lång tid.

Påpekandet är givetvis i sak riktigt. Det går inte att begära detaljerade minnesbilder och identiska redogörelser för händelser som kan ligga flera år bakåt i tiden. Ändå måste sättas gränser för vad som kan accepteras av otydlighet och inkonsekvens för att en utsaga i huvudsak skall framstå som trovärdig.

Vad gäller den aktuella resningsansökan skriver RÅ: "Ansvarspåståendena mot (mannen) grundar sig på målsägandens uppgifter. Avgörande för bedömningen av åtalet är därför hennes trovärdighet och tillförlitligheten av hennes uppgifter i belysning av vad som i övrigt har framkommit i målet. De omständigheter som (mannen) nu för fram i resningsansökan är i allt väsentligt hänförliga till och överensstämmande med vad som tidigare har framkommit i målet".

RÅ medger emellertid att mannen fört fram nya omständigheter till stöd för sitt alibi för den 6 december 2000. RÅ inleder redogörelsen för sin syn på dessa nya omständigheter med ett citat ur protokollet från förhöret den 7 maj 2001, då flickan svarade på frågor om när våldtäkten skulle ha ägt rum:

"- Jag vet inte första gången, men sista gången var det kanske en eller... Jag åkte in på sjukhus i december för jag hade druckit och så åkte jag in på sjukhus. Det var kanske sista gången, en vecka eller två veckor innan det. Jag åkte in på sjukhuset innan Lucia, vi skulle ha Luciadisco då fick jag inte gå på det, kanske en eller två veckor."

"Under förhöret den 15 oktober 2002", skriver RÅ, "blev hon inte tillfrågad om när det sista övergreppet ägde rum. Förhørsledaren utgår istället av någon, för mig okänd anledning, från att det har skett två dagar innan hon lades in på sjukhus".

Protokollet avseende förhöret den 3 februari 2003 är en sammanfattande redovisning där förhørsledaren har antecknat att det tredje tillfället ägde rum strax innan målsäganden åkte in på sjukhus i december, att det var några dagar innan samt att målsäganden minns att det var en vanlig vardag.

Enligt tingsrättsdomen uppgav målsäganden vid förhöret i tingsrätten att det tredje tillfället var några dagar före jullovet och förmodligen den 6 december.

Åtalet har utformats så att övergreppet skett i början av december, tidigast den 6 december. Härigenom kan enligt RÅ:s mening inte åtalet stå och falla med eventuella svårigheter för åklagaren att kunna styrka att det tredje övergreppet skett vid en viss tidpunkt just den 6 december.

Enligt RÅ har mannen härigenom inte visat på sådana nya omständigheter som kan utgöra skäl för resning vare sig enligt huvudregeln eller enligt tilläggsregeln.

RÅ avslutar sin sammanfattande bedömning med orden: "Vid min bedömning har jag även vägt in att bevisläget i målet inte är helt entydigt, vilket också de skiljaktiga meningarna i underrättsdomarna ger uttryck för."

Detta är det enda ställe i RÅ:s förklaring där man kan skymta ett erkännande av att det kan finnas något berättigat tvivel på mannens skuld.

I resningsansökan begär mannen att två nya vittnen skall höras och framhåller att det vore en fördel om två andra vittnen kunde höras om. Om RÅ biföll denna begäran skulle det innebära att förundersökningen återupptogs. RÅ utvecklar därför sin syn på förutsättningarna för återupptagande av förundersökning och sammanfattar sin hållning enligt följande: "Riksåklagarens praxis när det gäller förutsättningarna för att återuppta en förundersökning efter en lagakraftvunnen dom kan sammanfattat uttryckas så, att en förundersökning ska återupptas om det framkommer nya omständigheter eller bevis som – självfallet på objektiva grunder – ger sådan anledning att hysa tvivel om en hovrättsdoms riktighet att det går att emotse ett bifall till en resningsansökan om en kompletterande utredning bekräftar innehållet i det nya materialet."

Vad gäller det aktuella fallet framhåller RÅ svårigheterna att dra några slutsatser av vad en person kan berätta om en händelse som ägde rum för sex år sedan. Till det kommer att åtalet inte är begränsat till att det tredje övergreppet skulle ha skett just den 6 december.

RÅ betonar dock samtidigt att han inte har någon anledning att betvivla att de nämnda personerna vid ett nytt förhör skulle berätta så som angetts i resningsansökan och att deras uppgifter därför kan läggas till grund för bedömningen utan att personerna hörs.

Med hänvisning till bl a dessa skäl förklarar sig RÅ ha avstått från att på eget initiativ återuppta förundersökningen i målet.

I en komplettering till resningsansökan som HD översänt till RÅ för eventuellt yttrande framförs uppgifter om att den man som flickan levat tillsammans med under sex år och med vilken hon har två barn, efter separation från flickan vänt sig till mannen och lämnat uppgifter som skulle vara ägnade att förringa flickans trovärdighet.

Det framförs i kompletteringen inget direkt yrkande om att mannen skall höras, varför RÅ även här avstår från att på eget initiativ föranstalta om förhör av mannen.

Man kan tycka att om målsägandens uppgifter är mycket otydliga, vaga och motsägelsefulla borde det vara en omständighet som ökar den tilltalades möjligheter att bli friad respektive få resning. Det här målet är ett exempel på att det kan vara tvärtom. I flickans otydliga, självmotsägande prat under fyra förhör går det alltid att finna någon antydning som pekar i en annan riktning än vad mannens försvar inriktats på. När det gäller vittnen som kan tänkas vittna till mannens förmån påpekar RÅ att värdet av vittnesmål som avges lång tid efter händelserna måste anses vara begränsat, men ingenting liknande sägs om flickans tvivelaktiga minnesbilder. Tvärtom blir bristerna i hennes uppgifter deras styrka, vilket knappast är rimligt.

Av utrymmesskäl har vi utelämnat stora delar av RÅ:s argumentation, bl a diskussionen om JO:s och HD:s vägledande avgöranden. Vårt korta referat gör inte rättvisa åt RÅ:s väl genomtänkta och välskrivna förklaring. Man skulle dock önska att RÅ:s skicklighet kunde inriktas mot att göra en förutsättningslös prövning av ansvarsfrågan, istället för ett försvar av orubblighetsprincipen. RÅ är mannens motpart och framstår som försvarsadvokat för hovrättsdomen.

Kravet på nya omständigheter innebär bl a att resning inte kan erhållas genom kritik av hovrättens bedömning. Sådan kritik kommenteras normalt inte av RÅ. RÅ kan således mycket väl inse att en hovrättsdom är felaktig men av formella skäl vara förhindrad att tillstyrka resning. Det åligger den sökande att redovisa nya omständigheter av ett sådant slag att de kan läggas till grund för resning. Någon hjälp från RÅ:s sida kan därvid inte påräknas. Tvärtom kommer RÅ – om han får tillfälle att yttra sig – att göra sitt yttersta för att finna luckor och svagheter i den sökandes försök att bevisa sin oskuld. Den granskning hans nya bevis då utsätts för står i skarp kontrast till hovrättsdomens många gånger lättvindiga trovärdighetsbedömning.

Intervjuad av Stefan Lisinski i Dagens Nyheter 2007-01-13 säger RÅ bl a: "Efter att Justitieombudsmannen granskade `Fallet Ulf` så har vi sett över våra rutiner. Vi kommer att vara mera generösa med att återuppta en förundersökning i framtiden."

I artikelintroduktionen skriver tidningen bl a: "Wersäll tycker att debatten borde handla om hur rättsäkerheten skall stärkas."

3.2.3. Synpunkter på RÅ:s förklaring

I skrivelse till HD daterad 2006-10-24 redovisar mannens advokat vissa kritiska synpunkter på RÅ:s skriftliga förklaring. Advokaten erinrar inledningsvis om RÅ:s resonemang rörande orubblighetsprincipen och konstaterandet att det finns från rättsordningens sida ett intresse av att en lagakraftvunnen dom står fast.

”Häremot kan hävdas”, skriver advokaten, ”att det också, milt uttryckt, finns ett intresse av att en felaktig fällande brottmålsdom kan rivs upp. Det intresset måste i jämförelse väga blytungt”.

Enligt vår mening kan det inte nog starkt understrykas att ansvarsfrågan måste vara helt avgörande vid rättsskipning i brottmål. Den allmänna opinionen kan i längden inte acceptera ett system som innebär att frågan om domen är riktig får stå tillbaka för andra överväganden.

Härefter framhåller advokaten att det av RÅ:s förklaring framgår att ju starkare en dom är desto mer krävs av ny utredning och ny bevisning för att resning skall beviljas. Hovrättens dom mot mannen måste av skäl som redan berörts anses vara mycket svag. Denna bedömning vinner också stöd av det förhållandet att tre av fyra yrkesdomare inte ansett att bevisningen räckte för fällande dom. RÅ refererar uttalanden i förarbetena med innebörden att det i varje fall vid tillämpning av tilläggsregeln skall beaktas bl a om betydande meningsskiljaktigheter förelegat, vilket det i det här fallet tveklöst har gjort.

RÅ synes ha accepterat att mannen inte kan ha utfört det påstådda övergreppet mot flickan den 6 december 2000, men istället gjort gällande att övergreppet kan ha begåtts någon annan dag.

Härom skriver advokaten:

”Allmänt sett kan sägas att en gärningsbeskrivning bör vara så pass preciserad att det finns en rimlig möjlighet för den åtalade att söka och säkra alibibevising. Om inte det kravet upprätthålls berövas en åtalad i princip alla möjligheter att freda sig. Det måste framhållas att en person som ljuger normalt är noga med att inte vilja precisera sina påståenden till tid och plats.”

De två första åtalspunkterna var inte preciserade till någon särskild dag, men kan ha accepterats av domstolarna just av den anledningen att åtminstone den tredje åtalspunkten var preciserad i detta avseende. HD har vid flera tillfällen uttalat att åtminstone någon eller några gärningar måste vara preciserade till tid och plats.

Flickans uppgifter har lett båda domstolarna till att utgå ifrån att den påstådda våldtäkten skulle ha begåtts just den 6 december. Även Hovrättens minoritet har gjort samma bedömning. Mannen har visat att han omöjligt kan ha begått det påstådda övergreppet den dagen. Domen är därför felaktig och måste undanröjas. Vid en ny rättegång kan också flickans tidigare sambo höras om de uppgifter han lämnat rörande flickans trovärdighet.

3.2.4. HD:s beslut

Efter genomgång av bakgrunden till resningsansökan inleder HD i beslut 2006-12-13 sin beslutsmotivering på följande löftesrika sätt:

”Som utgångspunkt gäller att sedan en brottmålsdom vunnit laga kraft frågan om den dömdes ansvar för den åtalade gärningen inte kan tas upp till ny prövning.”

I den fortsatta redovisningen av sina skäl ansluter sig HD nära till RÅ:s argumentation. HD finner att de nya uppgifter som flickans tidigare sambo sägs ha lämnat är av ett sådant slag att de får anses vara av mindre betydelse vid bedömningen av de uppgifter hon lämnat vid hovrättsförhandlingarna.

Vad gäller de nya vittnesuppgifterna skriver HD att bevisvärdet av vittnesuppgifter om vardagliga händelser som utspelat sig under några få timmar för närmare sex år sedan är begränsat.

Detta konstaterande bär förvisso det goda omdömet prägel men är i det här fallet inte helt invändningsfritt. Den 6 december var nämligen inte vilken dag som helst för mannens familj. Det var den dag då ett av mannens brorsbarn fyllde år. Familjerna umgicks flitigt och uppvaktade alltid på födelsedagar. Det är inte förvånande att farmodern minns att hon följde parets sexårige son till broderns familj och att föräldrarna inte var med.

I fråga om mannens alibibevising för den 6 december 2000 resonerar HD som RÅ. Begick inte mannen våldtäkten den 6 december ”måste” han ha gjort det någon annan, näraliggande dag i början av december.

”Inte heller i övrigt” skriver HD, ”kan den alibibevisning som (mannen) har åberopat anses ha sådan tyngd att den påverkar bedömningen av resningsfrågan på ett avgörande sätt.”

Även påpekandet att det vid tillämpning av tilläggsregeln bör beaktas om meningsskiljaktigheter förelegat i domstolarna bemöts av HD, som skriver:

”Även med beaktande av de skiljaktiga meningar som förekommit i underrätterna framkallar en samlad bedömning av de nya omständigheterna och bevisen inte sådant tvivel om trovärdigheten eller tillförlitligheten i målsägandens berättelse och (mannens) skuld att resning kan beviljas med stöd av tilläggsregeln. (Mannens) resningsansökan skall därför avslås.”

3.3. Andra resningsansökan

3.3.1. Ansökan

Den andra resningsansökan, daterad 2007-05-03, inleds med en rekapitulation av målet och hänvisning till den utredning som redovisats i föregående ansökan. Advokaten framhåller bl a att han sökts upp av flickans tidigare sambo, som berättat att flickan helt utan anledning vid ett tillfälle hade polisanmält honom, varvid hon lämnat påhittade uppgifter om övergrepp. Detta ledde till att han under en period blev frihetsberövad. Målet avskrevs senare därför att flickan inte blev trodd. Enligt sambon skulle flickan inför honom ha erkänt att hon i varje fall i delar hade ljugit om mannens påstådda våldtäkt på henne.

Vidare framhåller advokaten att båda domstolarna prövade anklagelserna om våldtäkt mot just den 6 december, vilket de grundat på uppgifter på två ställen i förundersökningsprotokollet. Eftersom HD ändå ansett att det kunde ha rört sig om någon annan, näraliggande dag, övergår sedan advokaten till att granska tiden 1 – 10 december.

Eftersom flickan vid upprepade tillfällen gjort klart att händelsen skulle ha inträffat före det att hon fördes till sjukhus den 8 december återstår att redovisa tiden 1 – 7 december med undantag av den 6 december, för vilken dag mannen har ett tidigare redovisat alibi. En utgångspunkt är också flickans säkra uppgift att det var en vanlig vardag och att hon skulle gå i skolan nästa dag.

Här kan vi komplettera advokatens framställning med en egen reflektion. I det tredje polisförhöret säger flickan att modern kom hem sent ensam på kvällen den dag då den påstådda våldtäkten skulle ha ägt rum och att hon då åt kvällsmat tillsammans med flickan. De enda vardagskvällar då modern kom hem ensam sent på kvällen var just på onsdagarna då hon arbetade till sent i kiosken. För övrigt noterar vi att flickan inte säger något om den lille brodern. Han var uppenbarligen inte hemma och kom inte hem i sällskap med modern.

Modern har återfunnit sitt arbetsschema för den aktuella tiden, av vilket framgår att hon generellt sett arbetade onsdagskvällar, men i övrigt var ledig på kvällarna.

Från och med fredag den 1 december till och med söndag den 3 december var flickan i Köpenhamn tillsammans med sin farmor.

Den 4 och 5 december slutade modern tidigt och var hemma senast klockan 17.00. Onsdagen den 6 december arbetade modern på kvällen. Från och med torsdagen den 7 till och med söndagen den 10 december var modern ledig från arbetet. Sin lediga tid tillbringade hon mest i hemmet. Hon var hemma varje ledig kväll.

Enligt advokaten måste utredningen i den tidigare resningsansökan tillsammans med den utredning som här redovisas innebära att det framstår som sannolikt att åtalet hade ogillats om den nytillkomna bevisningen hade förelegat under den ordinarie processen.

Under alla förhållanden föreligger skäl att pröva målet på nytt.

3.3.2. HD:s beslut

HD:s beslut 2007-08-06 lyder som följer:

”(Mannen) har inte visat någon omständighet som kan föranleda resning i målet, Högsta domstolen avslår därför resningsansökningen.”

Beslutet var enhälligt.

4. Avslutning

4.1. Sammanfattning

Låt oss göra ett försök till sammanfattning av de omständigheter som talar för att domen är felaktig eller i övrigt talar till mannens förmån. Vi anger dessa omständigheter punktvis enligt nedanstående:

- Ingen annan bevisning finns i målet än flickans egna uppgifter.
- Hovrättsdomen uppfyller inte HD:s krav för fällande dom i mål där ingen annan bevisning finns än målsägandens uppgifter.
- Förundersökningen var undermålig.
- Tingsrätten frikände mannen.
- Två yrkesdomare ville frikänna mannen i Hovrätten.
- Ingen av domstolarna och vare sig deras majoriteter eller minoriteter har uttryckligen underkänt mannens alibi.
- Fem av de tio domare som tagit ställning i ansvarfrågan ville fria .
- Förhørsledaren i alla förhör utom ett trodde inte på flickan utan ville lägga ner förundersökningen.
- Domskäl i egentlig mening saknas.
- Mannen är tidigare ostraffad.
- Mannen fick full information om misstankarna först 19 månader efter att förundersökningen påbörjats, vilket ledde till allvarlig rättsförlust för honom.
- Mannen har alibi för den dag då han enligt Hovrätten skulle ha våldtagit flickan.
- Mannen har visat att någon annan dag som datum för händelsen under första tredjedelen av december knappast är möjlig.
- Mannen bad åklagaren undersöka uppkopplingen av hans mobilsamtal.
- Mannen har inte kunnat beslås med att lämna någon felaktig uppgift.
- Mannen var aldrig häktad, vilket med hänsyn till bestämmelserna i rättegångsbalken får anses tala till hans förmån.
- Flickan är känd för att ljuga.
- Flickan hade ett tydligt hämndmotiv.
- Flickan har pekat ut andra män som möjliga förövare.
- Flickan dröjde fyra månader med att anmäla våldtäkten utan att kunna ge en tillfredsställande förklaring till dröjsmålet.
- Flickan pressades att berätta detaljer inför polisförhören av fadern och systemen.
- Flickan läste på om rättegångar i sexualbrottmål inför polisförhör och rättegång.
- Flickan sägs ha erkänt att hon åtminstone delvis har ljugit om våldtäkten inför sin f d sambo.
- Flickan polisanmälde även sambon men blev inte trodd.
- Flickan rapporterade inte några skador efter det påstådda övergreppet.
- Flickans berättelse om den påstådda våldtäkten är vad gäller hennes beteende före, under och efter händelsen psykologiskt orimlig.
- Flickans beskrivning av samlaget är inte realistisk.
- Flickans berättelse saknar viktiga detaljer som t ex kamraternas ankomst.

Vi kan till detta lägga ytterligare en fundering. Om nu mannen gripits av en sådan passion för flickan att han var beredd att riskera allt för några sekunders tveivelaktig tillfredsställelse tillsammans med henne, varför gjorde han då inte flera försök? Det gick ju bra första gången. Flickan skvallrade inte och anmälde inte.

Allt detta ligger i den ena vågskålen. I den andra ligger endast fyra kvinnliga nämndemäns och en yrkesdomares påstående att de finner flickan trovärdig.

4.2. Helhetsbilden

Man kan fråga sig hur vanligt det är med domar av det här slaget. Frågan är inte lätt att besvara, men vi gör ett försök genom att vända oss till en relativt nyutkommen rapport.

Åklagarmyndigheten utvecklingscentrum Göteborg presenterade 2007-07-11 en rapport med titeln "Domstolarnas bevisvärdering i sexualbrottmål – en kartläggning". Av rapporten framgår bl a att av 372 granskade åtalspunkter i 289 domar från åren 2005 och 2006 har 161 avsett åtal för våldtäkt. 44 av dessa 161 har ogillats. Övriga 117 åtalspunkter har helt eller delvis bifallits. Då åtalspunkter har ogillats har det i de flesta fall berott på bristande bevisning. Endast 61 av de granskade 372 åtalspunkterna har helt eller delvis erkänts av de tilltalade. Åklagaren har ofta åberopat förhör med personer som målsäganden anförtrott sig åt men också i stor utsträckning förhör med personer som har gjort direkta eller indirekta iakttagelser. Åklagaren har i princip alltid åberopat stödbevisning. Målsägandens uppgifter har inte varit tillräckliga för fällande dom om inte den tilltalade erkänt gärningen eller speciella omständigheter förelegat. Det är sällsynt att förhör med en nära anhörig till målsäganden har varit åklagarens enda stödbevisning. De tilltalade är nästan alltid män och många av dem är unga. De flesta målsägandena är kvinnor.

Av kartläggningen framgår att det är mycket ovanligt att fällande dom grundas enbart på målsägandens uppgifter. Det krävs nästan alltid stödbevisning. Någon definition på begreppet stödbevisning eller några minimikrav som måste vara uppfyllda för att man kan tala om stödbevisning anges dock inte. Vi vet således inte hur många domar som i realiteten helt grundas på målsägandens uppgifter även om stödbevisning i formell mening finns. Bilden skulle troligen bli en annan om man reserverade begreppet för fall där stödbevisningen innehåller faktiska omständigheter som åberopas i domskälen. I den tidigare nämnda artikeln i Juridisk Tidskrift (se sid 12) skriver HD:s dåvarande ordförande Bo Svensson härom:

"Målsägandens berättelse är oftast avgörande i mål om sexuellt övergrepp (sid 379)".

Det förefaller således som om en stor del av de domar som i rapporten uppges ha stödbevisning egentligen bör betraktas som enbart grundade på målsägandens uppgifter.

4.3. HD:s syn på trovärdighetsbevisning.

I den nämnda artikeln skriver Bo Svensson vidare:

"I NJA 1991 sid 83 prövade Högsta domstolen ett mål om våldtäkt. I målet förelåg inte några direkta vittnesiakttagelser och inte heller någon teknisk bevisning men enligt domstolen hindrade det 'inte att bevisningen ändå kan befinnas tillräcklig för en fällande dom'. I rättstillämpningen har detta uppfattats som att det är i sin ordning att döma enbart på en målsägandeberättelse. I NJA 2005 sid 712 kommenterade emellertid Högsta domstolen (sid 724) 1991 års rättsfall på följande sätt. 'I enlighet med vad som uttalades i rättsfallet NJA 1991 sid 83 hindrar detta (dvs. avsaknaden av vittnesiakttagelser och teknisk bevisning) inte att bevisningen ändå kan vara tillräcklig för fällande dom, förutsatt att domstolen genom den utredning som förebringats i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den åtalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last. Så t ex fanns i det nämnda fallet stödbevisning bl a i form av uppgifter som kvinnan lämnat till sin mor och syster'. I 2005 års fall ansågs någon sådan stödbevisning inte finnas, vilket – i förening med den stora vagheten i tidsangivelsen för det påstådda brottet – fick till följd att Högsta domstolen ogillade åtalet för våldtäkt.

- - -

För egen del tror jag att rapporten (dvs. JK:s rapport 'Felaktigt dömda') kommer att få sin största betydelse när det gäller bevisvärderingen i brottmål och särskilt då av trovärdighetsbedömningar av målsägande i sexualbrottmål. 2005 års rättsfall torde komma att följas av flera HD-avgöranden i bevisvärderingsfrågor. En omsvängning som innebär ökade krav på stödbevisning i sexualbrottmål kommer emellertid inte att kunna genomföras utan protester."

Det är möjligt att kravet på stödbevisning i form av att målsäganden tidigare framfört sina anklagelser till mor och syster måste ses om en uppstramning av beviskraven. Men om anklagelserna är falska blir de knappast sannare genom att de framförts tidigare till nära släktingar. Om detta är ett första steg mot tillnyktring i dessa mål så är det ett litet steg.

Den avslutande meningen i citatet är intressant såtillvida att den antyder vilket tryck vissa högröstade lobbygrupper utsätter rättsväsendet för.

4.4. Historisk bakgrund

Vi tillåter oss här att göra ett längre citat ur Bo Svenssons förnämliga artikel för att belysa den historiska utveckling som lett fram till dagens situation. Vad gäller orsaken till den ökning av antalet resningsfall som kunnat noteras under de senaste femton åren skriver Bo Svensson: "Studerar man de elva undersökta fallen är det tydligt att det är sexualbrott som ger problem, särskilt när det gäller trovärdighetsbedömningar av målsäganden. Att så är fallet sätter jag i samband med de insatser som gjorts för att stärka brottsoffrens ställning i sexualbrottmål.

År 1976 var jag chef för justitiedepartementets straffrättsenhet. Vid denna tid var våldtäkt ett målsägandebrott som måste polisanmälas inom sex månader från brottet för att inte preskriberas, möjligheten till brottsskadeersättning från staten var ny och relativt okänd för allmänheten och några särskilda långa preskriptionstider för sexualbrott fanns inte i brottsbalken. Allt detta och mer därtill skulle snart ändras. Sexualbrottsutredningen lämnade detta år betänkandet Sexuella övergrepp (SOU 1976:9). Det innehöll förslag på liberalisering av sexualbrottlagstiftningen. Tidpunkten var den sämsta tänkbara. I USA hade Susan Brownmiller året innan publicerat en bok om våldtäkter, *Against our will*. Boken blev ett startskott för debatten inte bara i USA utan också i Sverige. Kommittébetänkandet blev utsatt för en förödande remisskritik och lades inte till grund för lagstiftning.

I stället inleddes ett reformarbete som fortfarande pågår i syfte att stärka brottsoffrets ställning. Våldtäkt lades under allmänt åtal och allmänna preskriptionsregler blev tillämpliga, brottsskadelagen och lagen om brottsskadefond stiftades, målsäganden tillförsäkrades rättsligt biträde som betalades av det allmänna, preskriptionstiden för vissa incestbrott förlängdes genom att de räknas från den dag målsäganden fyllt femton år, gärningsbeskrivningarna för sexualbrotten skrevs om i utvidgande riktning, exemplen kan mångfaldigas. Den nya lagstiftningen kompletterades med utbildningsinsatser för domstolspersonal som instruerades att ta hand om vittnen och målsägande på ett vänligt och omtänksamt sätt.

- - -

I den yrvakna debatten på 1970-talet diskuterades mycket om en våldtagen kvinnas uppträdande och klädsel omedelbart före övergreppet kunde påverka påföljdsval och straffmätning ("skylla sig själv"). Numera är domstolarna mycket försiktiga med att fråga eller tillåta frågor till målsäganden om sådana saker. Det är möjligt att denna försiktighet nu har utvidgats så att målsäganden i incestmål av det slag som de åtta fallen representerar i alltför hög grad skonas från korsförhör som skulle kunna avslöja att hon far med osanning.

- - -

Brottsoffrens stärkta ställning är något av det bästa som skett i svenskt rättsväsende sedan rättegångsbalken trädde i kraft år 1948. De åtta sexualbrottfall som justitiekanslerns granskningsgrupp har analyserat ger emellertid indikationer på att avvägningen mellan rättssäkerhet och rättstrygghet i mål av detta slag inte är optimal. Högsta domstolen har med 2005 års rättsfall markerat att utvecklingen gått för långt och stramat upp bevisvärderingen genom att för fällande dom kräva att målsägandens berättelse som regel skall bekräftas genom någon form av stödbevisning. Fler HD-avgöranden i bevisvärderingsfrågor torde komma.

- - -

Skulle HD:s krav på stödbevisning som bekräftar målsägandens berättelse tillämpas i det fall som diskuterats här kunde ännu ett tungt vägande skäl för att hovrättsdomen måste anses vara felaktig läggas till de övriga.

Vi håller med om att brottsoffrens stärkta ställning är något av det bästa som skett inom svenskt rättsväsende – för målsägandena. För de tilltalade har det däremot inneburit en katastrof. Kravet på att behandla målsäganden på ett vänligt och omtänksamt sätt har lett till att man inte sällan underlåter att ställa kontrollfrågor och söka bevisning som talar mot att målsägandens uppgifter är sanna. Ibland

tycks varje form av granskning och ifrågasättande av målsägandens berättelse vara bannlyst eftersom sådant kan upplevas som ovänligt av henne och därför strida mot kravet på vänligt bemötande. Särskilt bedrövlig blir denna osminkade partiskhet när utredningen – som i det här fallet – visar att målsäganden inte är tillförlitlig men domstolen ändå väljer att tro på henne. Men långtifrån alla poliser, åklagare och domare är beredda att utan vidare svälja målsägandens berättelse. Många kräver och krävde redan före 2005 års HD-avgörande någon form av bevisning och ställer rimliga krav på hennes berättelse. Det gäller således för den tilltalade att få sitt fall utrett av rätt polis och åklagare och ställas inför rätt domstol. Rättsäkerheten blir en fråga om nitlott eller vinstlott.

Domstolarna har ålagts att bemöta målsäganden och vittnen på ett vänligt sätt men föreskriften gäller inte för de tilltalade. Fällande dom skall kunna grundas på domstolens bedömning av målsägandens trovärdighet men ingenting sägs om den tilltalades trovärdighet. Männens personlighet och livshistoria spelar ingen roll för bedömningen. De betraktas ofta som skyldiga från början.

Bo Larsson, huvudperson i "Fallet Ulf" och frikänd efter resning i HD, berättade att han anhölls på öppen gata. När han frågade vad saken gällde blev svaret: "– Det vet du nog bäst själv, ditt jävla svin." Är inställningen hos polis och åklagare denna kan den misstänkte knappast räkna med en rättvisande och opartisk förundersökning. Den fortsatta behandlingen av Bo Larsson och hans vän gick i samma stil, vilket framgår bl a av den kritik som JO riktade mot rättsväsendets handläggning av fallet. De båda männens försök att utreda grunden för domarna mot dem och få fram nya omständigheter motarbetades på ett ibland regelvidrigt sätt på alla nivåer.

I en artikel i Svenska Dagbladet 2007-06-02 med rubriken "Högsta Domstolen beviljar resning för incestdömd pappa" beskrivs polisens agerande för att få mannen fälld bl a på följande sätt:

"När flickan förhörs om pappan berättar hon också om de rituella övergreppen. Men de delarna av förhören, sammanlagt sjutton sidor, redovisades inte, vare sig för åklagaren, försvaret eller för domstolen."

"Det var då en kriminalinspektör som förhörde flickan undanhöll de 17 sidorna vars innehåll hade kunnat förminska hennes trovärdighet och tilltron till hennes uppgifter om pappans övergrepp."

Det ovan berörda målet är anmärkningsvärt också såtillvida att HD beviljade resning och återförvisade målet till hovrätten som i en ny dom endast fastställde den gamla domen på åtta års fängelse.

Den ansvariga kvinnliga polisinspektören har åtalats för tjänstefel.

Det förefaller som om kravet på vänligt bemötande av målsäganden på sina håll tolkas som om allt måste göras för att hjälpa henne att vinna målet, även om det innebär brott mot regelverket.

Givetvis bör även den tilltalade bemötas på ett vänligt sätt. Skälen härför är flera:

- En alltför negativ inställning till den tilltalade kan leda till att förundersökningen blir ofullständig eller missvisande.
- Den tilltalade skall betraktas som oskyldig fram till dess dom fallit.
- En eventuell påföljd för den tilltalade skall utmätas av domstolen. Enskilda tjänstemän bör inte därutöver vidta privata bestraffningsåtgärder mot den tilltalade.
- Många av de tilltalade är oskyldiga till de brott de anklagas för. I dessa fall är det den tilltalade som är offret och målsäganden som är förövaren.

Enligt bl a experter på RFSU som vi talat med utförs en betydande andel av de sexuella övergreppen mot barn av kvinnor – och av andra barn. Av åklagarmyndighetens tidigare nämnda kartläggning framgår att nästan alla tilltalade är män. Var finns kvinnorna i statistiken? Kvinnor tycks bli lagförda för sådana brott i mycket mindre utsträckning än män. I de fall kvinnor ändå blir lagförda förefaller straffet bli avsevärt mycket lindrigare. Låt oss ge ett exempel.

I flera artiklar den 3 juni 2007 berättar Aftonbladet om en kvinna som tagit med sig en pojke från Sydamerika till Sverige. Hon uppgav sig vara pojkens fostermor och kämpade för att han skulle få stanna i Sverige.

Det framkom emellertid att hon hade ett sexuellt förhållande med pojken. Kvinnan åtalades och dömdes av tingsrätten till sex månaders fängelse. Enligt domen skulle förhållandet ha inletts när pojken var 12 år gammal. Hon blev gravid med hans barn när han var 14 år. Kvinnan blev mycket upprörd över domen och överklagade till hovrätten i syfte att bli helt friad. Det verkar inte troligt att en man som gjort sig skyldig till motsvaranden brott gentemot en flicka i samma ålder skulle komma undan med mindre än sex år.

Som framgått tidigare är vi långtifrån ensamma om vår kritik av rättsskipningen inom det här området. Också i Bo Svenssons artikel tycker vi oss kunna spåra full insikt om situationen, även om Svensson nalkas problemen iförd silkesvantar och landets mjukaste filttofflor.

Vi skall avsluta vår framställning med citat ur inlägg av några personer som har sin dagliga gärning i domstolarna.

I en artikel i Svenska Dagbladet den 19 september 2007 med rubriken ”Domstolar tror främst på kvinnor” skriver advokat Per Samuelsson bl a:

- - -

”I över nio fall av tio tror domstolarna på kvinnor och meddelar fällande dom. En lång rad av dessa domar är felaktiga, många män är oskyldigt dömda.”

- - -

”Dessa män, deras familjer, anhöriga, vänner och bekanta drabbas av ett outsägligt stort lidande. De får se hela sin sociala tillvaro raserad. De förlorar jobbet. Familjer splittras och barn placeras i fosterhem. De är på livstid utestängda från en lång rad yrken och tappar sitt sociala anseende för resten av livet, oriktigt stämplade som sexbrottslingar. Det är dags för en tillnyktring.”

Vi kan tillägga att paradoxalt nog drabbas ofta även den part som domstolarna vill skydda och ge upprättelse svårt av dessa domar. Målsägandena har inte sällan problem av olika slag utan koppling till de påstådda övergreppen. Familjen och släkten utgör ofta den enda fasta punkten i deras liv och stöd från anhöriga kan vara en förutsättning för att de skall komma tillrätta med sina problem. Den brytning med familjen som ofta blir resultatet av falska anklagelser och fällande dom mot fadern kan få förödande konsekvenser för deras fortsatta liv.

I en artikel i SvD 2007-04-28 med rubriken ”Rättssäkerheten har blivit sämre” skriver hovrättsråden Staffan Anderberg och Roberth Nordh bl a:

- - -

”Låt oss därför på en gång säga att vi i mångt och mycket instämmer i den kritik som förts fram. Allt är inte dåligt, men mycket kan vara betydligt bättre. Och det som verkligen oroar är att mycket blivit sämre.”

- - -

”Statsmakterna har på olika sätt effektiviserat brottsbekämpningen. Resurser har främst inriktats på kvinno- och barnrelaterad kriminalitet, andra grova våldsbrott och ekobrott.”

- - -

”Den fråga som justitieministern, varje riksdagsman, domare, advokat och åklagare bör ställa sig är: Skulle jag – utan möjlighet till egen påverkan – vilja få min sak prövad under de förhållanden som råder idag? Det finns anledning att bäva inför det svaret.”

- - -

4.5. Slutord

Ingen och inte heller vi vet hur många män som blivit felaktigt dömda för sexualbrott under den senaste femtonårsperioden men det finns anledning att tro att antalet är stort. Kan en man bli dömd på så utomordentligt svag grund som i det fall vi diskuterat här betyder redan det att det bör finnas många andra fall där det är mindre uppenbart att domen är felaktig men där mannen likväl är oskyldig.

Det moderna svenska samhällets mest grundläggande norm torde vara principen om människovärdet, om alla människors lika värde. Det kan råda tveksamhet om hur denna princip skall tolkas men även med hänsyn taget till sådana tveksamheter framstår rättsskipningen vid sexualbrott som den mest flagranta kränkningen av principen om allas lika värde som vi funnit i svenskt samhällsliv. Sammantagna utgör dessa domar ett stort och växande samhällsproblem och bör också vara ett allvarligt moraliskt problem för alla dem som på olika sätt bär något ansvar för den uppkomna situationen. Ingen skall tro att ett envist fasthållande vid dagens ordning är en förutsättning för att bibehålla allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Tvärtom sprider sig kännedomen om dessa domar snabbt ut i vida ringar från de drabbade familjerna och undergräver förtroende och samhällssolidaritet. Ingen skall heller tro att dessa domar ”gynnar kvinnorna”. Omkring nästan varje man finns flera kvinnor – mödrar, hustrur, sambor, systrar, döttrar – som drabbas hårt även de. Inte heller förefaller de oproportionerligt hårda straffen ha någon avskräckande effekt eftersom antalet anmälningar om våldtäkt bara ökar. En könspartisk rättsskipning är stötande för de flesta människors rättskänsla och övertygelse. Den är också av det skälet ohållbar i längden.

Vi är bestörta över vad vi funnit under de år vi ägnat oss åt dessa frågor och ändå har vi bara skrapat lite på ytan. Situationen är alltför allvarlig för att vi skall kunna tro att 2005 års HD-avgörande skall räcka som kurskorrigering. På sina håll inom rättsväsendet krävs snarare en genomgripande förändring av attityder. Även lagstiftaren bör besinna sitt ansvar.

Det finns anledning för alla berörda beslutsfattare att allvarligt överväga de båda hovrättsrådets fråga och därtill för männen bland dem att ställa sig frågan om de verkligen vill ha en ordning där det enda som skiljer dem själva från ett flerårigt fängelsestraff är frånvaron av en falsk anklagelse.

Följande domar och beslut diskuteras här:

Mölnads tingsrätts dom 2003-12-17, mål nr B 925-01
Hovrättens för Västra Sverige dom 2004-05-13, mål nr B 1249-04
HD:s protokoll vid tillståndsprövning 2005-02-17, mål nr B 2585-04
RÅ:s Förklaring 2006-10-10, dnr ÅM 2006/4963
HD:s beslut 2006-12-13, mål nr Ö 3675-06
HD:s beslut 2007-08-06, mål nr Ö 1854-07

Sprid gärna kännedomen om denna skrift. Den kan fås som länkad fil eller som kopia i ett mail från e-postadress:

bohofvander@netscape.net
alt. bo@hofvander.se

Även från:

Söktjänsten Google (sök på artikelrubriken) eller från Nordiska Kommittén för Mänskliga Rättigheter, NKMR:s hemsida <http://www.nkmr.org/> liksom våra tidigare skrifter/artiklar:

- Rättssäkerhet på undantag
- ”Bortom allt rimligt tvivel”
- ”Hellre fria än fälla”
- Lika inför lagen